

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Diego E. Ortíz del Gaiso

Den partsstyrda processen, rättsvinst eller rättsförlust?

Examensarbete
20 poäng

Professor Gunnar Bergholtz

Processrätt

Vårterminen 2003

Innehåll

FÖRKORTNINGAR	1
1 INLEDNING	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Syftesformulering	3
1.3 Avgränsningar	3
1.4 Material och metod	3
1.5 Begreppsbildning, terminologi och empiri	4
1.6 Disposition	5
2 DEN PARTSSTYRDA PROCESSENS UTVECKLING	6
2.1 Historik	6
2.1.1 Tvekampen	6
2.1.2 Alternativ till tvekampen	6
2.1.3 Gemensamma drag	7
2.1.4 Förhållandet till den partsstyrda processen	8
2.1.5 De legala institutionernas utveckling mellan 1200 och 1700: <i>Exemplet England</i>	8
2.2 Det partsstyrda systemets etablering	9
2.2.1 En neutral och passiv domare	9
2.2.2 Försvarares expanderande roll	10
2.2.3 Moderna process-och bevisningsregler	10
3 DET PARTSSTYRDA RÄTTEGÅNGSFÖRFARANDET	12
3.1 Rättens roll under processen	12
3.2 Parternas roll under processen	12
3.2.1 Förlkningsinstitutet	13
4 KRITIK MOT DEN PARTSSTYRDA PROCESSEN	14
4.1 Uppdagandet av materiell sanning	14
4.1.1 Parternas rådighet över processen	15
4.1.2 Nitiskt tillvaratagande av huvudmannens intresse	16
4.1.3 Tillgång till rättssystemet	17
4.1.4 Ombudens makt	17
4.1.5 Rättens passivitet	18

5	ARGUMENT FÖR DET PARTSSTYRDA SYSTEMET	19
5.1	Dispositionsprincipens fördelar	19
5.2	Allokeringen av aktörernas funktioner	20
5.2.1	Parternas och deras ombuds funktioner	20
5.2.2	Rättens funktioner	21
6	DET INKVISITORISKA RÄTTEGÅNGSFÖRFARANDET	23
6.1	Allmänt	23
6.2	Rättens roll under processen	24
6.3	Parternas roller under processen	24
6.3.1	Dispositionns- och omedelbarhetsprincipen	24
7	KRITIK MOT DEN INKVISITORISKA PROCESSEN	26
7.1	Uppdagandet av sanningen	26
7.1.1	Partskontroll över processen	26
7.1.2	Tillgång till rättssystemet	27
7.1.3	Ombudens makt	28
7.1.4	Rättens icke-passivitet	28
8	ARGUMENT FÖR DET INKVISITORISKA SYSTEMET	30
8.1	Genomslag för den materiella rätten	30
8.2	Allokeringen av aktörernas funktioner	31
8.2.1	Parternas och deras ombuds funktioner	31
8.2.2	Rättens funktioner	31
9	SAMMANFATTNING	33
9.1	Parternas betydelse för utgången	33
9.1.1	Parternas inflytande i den partsstyrda processen	33
9.1.2	Parternas inflytande i den inkvisitoriska processen	33
9.2	Rättens betydelse för utgången	34
9.2.1	Rättens inflytande i den partsstyrda processen	34
9.2.2	Rättens inflytande i den inkvisitoriska processen	34
9.3	Gemensamt för principerna	34
10	DEN SVENSKA PROCESSRÄTTENS POSITION	35
10.1	Rättens roll under processen	35
10.1.1	Allmänt	35
10.1.2	Fri bevisföring och bevisprövning	36
10.1.3	Materiell processledning	36
10.2	Parternas roll under processen	37
10.2.1	Dispositionnsprincipen	37

10.2.2	Förlkningsinstitutet	38
10.2.3	Konsekvenserna av dispositions-och omedelbarhetsprincipen	38
10.3	Slutsatser om den svenska processrättens position	38
11	AVSLUTANDE KOMMENTARER DE LEGE FERENDA	40
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
	<i>Källor</i>	49
	<i>Litteratur</i>	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	50
	NJA	50
	Rättsfall från utländska domstolar	50

Förkortningar

FB	Föräldrabalk (1949:381)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SRGA	Vägledande regler om god advokatsed

1 Inledning

Det här är en uppsats inom området processrätt och då främst svensk processrätt. Uppsatsen behandlar de principer som ligger bakom rättskipningen. Arbetet är av komparativ art och behandlar i huvudsak huvudprinciperna för den partsstyrda och den inkvisitoriska processen. I arbetet kommer därför utländsk och svensk rätt att behandlas.

1.1 Bakgrund

Är de processrättsliga regelverken upprättade för att uppnå rättvisa? Hur uppnår vi rättvisa genom dem? Vad är rättvisa? Skall rättskipningen ha en handlingsdirigerande- eller en konfliktlösande funktion eller både och. Hur skall reglerna utformas för att, på ett för alla tillfredsställande sätt, tillgodose dessa funktioner beroende på vilken funktion vi väljer?

Rättskipningens funktion och ändamål har varit föremål för dikotomi under århundraden och svaren som givits på ovanstående frågor har varit föremål för stor diskrepans bland de rättslärdade. Även mellan praktikerna finns meningsskiljaktigheter. Det som förenar dem alla är dock att ingen empirisk forskning stödjer enderas teser.¹

Arbetena som de rättslärdade under historiens gång har producerat har haft olika utgångspunkter. Vissa har utgått från svarandens eller den tilltalades intressen, andra från kändandens eller åklagarens/målsägandens, och somliga utifrån statens. Även vilken roll de olika kombattanterna skall spela i processen har varit föremål för debatt.

De som förespråkar en konfliktlösande funktion för rättskipningen hävdar att parternas intresse för konflikten är viktigare än samhällets intresse, d.v.s. intresset av att få konflikten avvecklad på ett för parterna och samhället acceptabelt sätt är viktigare än den materiella rättens ändamål.²

Konfliktlösningfunktionen är tillbakablickande och inriktad på kändanden. Vid den ligger fokus på kändandens situation före rättskränkningen och man försöker med ett mot skadan exakt avpassat remedium återställa den kränkte till samma tillstånd som den var i hade kränkningen inte ägt rum. Det är fråga om ett horisontellt, retrospektivt genomslag för ändamålen bakom den materiella rätten på det enskilda planet.³

Å andra sidan pläderar förespråkarna för den handlingsdirigerande funktionen att konflikten mellan vissa enskilda, de presumtiva avvikarna, och alla oss andra (det allmänna, samhällsmedborgarna, staten etc.) är

---

¹ Damaška, s. 122. Se även Lindblom, *Tvekamp eller inkvisition*, SvJT 1999 s. 640.

² Ekelöf, , *Rättegång I*, s. 70ff.

³ Ibidem. Se även Lindblom, *Processens funktioner-en resa i gränslandet*, s. 606.

huvudsaken. Handlingsdirigeringen inriktar sig på svarandens, och framför allt hans likars framtida beteende och försöker så anpassa situationen att visst beteende undviks och annat främjas. Det är fråga om ett vertikalt prospektivt genomslag för den materiella rätten även på det allmänna planet.

Centrala spörsmål för talesmännen för de olika teserna har således varit dels hur starkt målet för rättskipningen är prioriterat, och dels hur reglerna är inrättade för att uppnå det målet. Annorlunda uttryckt, det är processens form och princip som varit föremål för dikotomin.

1.2 Syftesformulering

Under mina studier i grundkursen i processrätt vid Stockholms universitet nämndes den kontradiktoriska och den inkvisitoriska principen endast förbigående i litteraturen. Min fasta övertygelse är att någon allsidig belysning inte gavs, varken av kursfordran eller av lärarna på institutionen. Det är min förhoppning att i det följande utförligt beskriva de processuella principer som styr processrätten och därigenom förhoppningsvis väcka en kritisk tanke beträffande principerna som gör sig gällande vid rättskipningen i Sverige men även att bidra till en, enligt min uppfattning, väl behövlig debatt de lege ferenda.

1.3 Avgränsningar

Arbetet kommer primärt att utgå från nationell lagstiftning, men eftersom de olika processprinciperna gör sig gällande i större utsträckning i vissa utländska system kommer dessa att beröras i viss mån. Tyngdpunkten i framställningen ligger på svensk rätt. Analysen kommer huvudsakligen att bygga på de processrättsliga principer som utgör grunden för processrätten i Sverige idag.

1.4 Material och metod

Arbetet vilar på en traditionell juridisk metod av rättspolitisk karaktär. Tillgängliga inhemska och utländska rättskällor har studerats för att erhålla ett gott underlag för utredningen som kommer att göras i denna framställning. Jag har eftersträvat ett brett underlag för mina slutsatser och ställningstaganden. Detta kommer inte minst att reflekteras i det tämligen tilltagna notsystemet.

Påpekas bör att jag accepterat ett något knapphändigare underlag vid undersökningen av utländska rättssystem, framställningen grundas där främst på doktrinuttalanden och i viss mån rättspraxis.

1.5 Begreppsbildning, terminologi och empiri

Uppsatsen är uppbyggd kring två processmodeller: den partsstyrda och den inkvisitoriska rättegången.⁴ Den inkvisitoriska rättegången karakteriseras av den stora roll som rätten spelar under förhandlingarna. Den är strukturerad som en officiell undersökning⁵ där rätten har en självständig plikt att utreda fakta i målet.⁶ Karakteristika för inkvisitorisk process är att parterna inte kan bestämma över sakens utfall och att ingen därför kan underkasta sig straff genom samtycke⁷ samt att parterna inte bestämmer över vilka bevis som skall förebringas.⁸ Det är således domstolen som sörjer för att bevisningen frambringas. Därmed inte sagt att parterna inte äger rätten att självmant presentera bevisning inför rätten. Rätten är ej heller bunden av parternas yrkanden utan den har fritt spelrum att gå utöver vad som yrkats. Ett kriterium för att skilja inkvisitorisk process från sin motsvarighet, den partsstyrda, är huruvida parterna har fri rådighet över sina processhandlingar.⁹

Båda modellerna är mer eller mindre ”idealtypiska”, det vill säga deras särdrag renodlas i vissa avseenden, utöver vad som kanske kan förekomma i praktiken, för att just lyfta fram särdragen och skapa ganska klara kontraster. Häri ingår att det inte alltid klargörs om en åsikt eller ett påstående gäller brottmål eller tvistemål. I viss mån överlämnas detta till läsarens egen reflektion. Ett annat sätt att lägga fram saken skulle antingen ha krävt ett för stort utrymme eller också ha omöjliggjort de breda penseldrag som gör en översikt lätt att förstå.

I båda modellerna har den kontradiktoriska principen -d v s att ingen skall dömas ohörd -en grundläggande plats. Ibland används termen ”kontradiktorisk” för att åskådliggöra att den partsstyrda processen just innebär en konfrontation mellan parterna under en passiv domares ledning. Denna användning av termen bör då inte förväxlas med principen att ingen skall dömas ohörd. I ett komparativt processrättsligt perspektiv sägs den partsstyrda processen förekomma huvudsakligen i *common law* jurisdiktioner och den inkvisitoriska processen ha sitt fäste i kontinentaleuropeiska rättsordningar och andra som inspirerats av dessa. Uppsatsens rättspolitiska syfte, och nödvändigheten av att begränsa omfånget, gör att beskrivningen av faktiskt förekommande rättsordningar blir fragmentarisk och exemplifierande, men detta skadar knappast framställningens syfte.

---

⁴ Kommer av latinets *inquisitio* som betyder undersökning. Inkvisitionen undergick två stadier: Informationen, *inquisitio generalis* samt den egentliga undersökningen, *inquisitio specialis* som påminner om dagens förundersökning.

⁵ Damaška, s. 3.

⁶ Robberstad, s. 103.

⁷ Gäller dock även i den ackusatoriska processen enligt svensk rätt. Jämför ”plea bargain-systemet som används i USA.

⁸ Ibidem, s. 129. Jfr förhandlings- och dispositionsprincipen.

⁹ Ibidem, s. 298.

1.6 Disposition

Kapitel 1 har givit en grundläggande översikt av framställningen samt ställt upp syfte och avgränsningar. Kapitlet innehåller även en förklaring av vissa nyckelbegrepp samt en redogörelse för den metod som använts.

I kapitel 2 behandlas den partsstyrda processens utveckling under historien fram till dags dato. I kapitlet tas även den partsstyrda processens etablering och hur vissa processuella principer som vuxit fram upp. Även försvarares expanderande roll berörs likväl som hur de moderna bevisförings- och processreglerna tog form. Rättens neutralitet och passivitet redogörs också för i viss mån.

Kapitel 3 behandlar det partsstyrda rättegångsförfarandet. Här klargörs utförligt för de olika aktörernas roller och funktioner i en partsstyrd rättegång men också den partsstyrda principens mål och syfte.

I kapitel 4 redovisas den framförda kritiken mot den partsstyrda processen sedd inte bara ur parternas synvinkel utan även ur en samhällelig synpunkt. Även de konsekvenser som en partsstyrd rättegång för med sig behandlas i kapitlet.

I kapitel 5 framförs de argument som talar för det partsstyrda systemet, sett både ur parternas och ur rättstillämpningens synvinklar.

I Kapitel 6 redovisas den inkvisitoriska processens mål och syfte. De olika deltagarnas roller och funktioner klargörs även här.

Kapitel 7 behandlar den kritik som gjort sig hörd mot det inkvisitoriska rättegångsförfarandet samt de konsekvenser som en sådan rättstillämpning för med sig.

I kapitel 8 framförs de argument som talar för en inkvisitorisk process samt de fördelar som en sådan process erbjuder.

I kapitel 9 sammanfattas det som framställningen i stort berört.

I kapitel 10 tas den svenska processrättens position upp.

Slutligen ges en avslutande kommentar i kapitel 11 där en del alternativa förslag till lösningar presenteras som anknyter till gällande rätt i Sverige. En återanknytning till syftesformuleringen görs med en kortfattade redogörelse för de undersökningar som gjorts och det resultat som framkommit.

2 Den partsstyrda processens utveckling

2.1 Historik

Den partsstyrda metoden för att reglera konflikter uppstod inte i färdig form vid en bestämd tidpunkt i historien. Den är snarare en av produkterna av en långsam evolution av engelsk och amerikansk judiciell process. För att förstå hur den partsstyrda processen uppstod måste man gå tillbaka till åtminstone det elfte århundradet och se utvecklingen i Europa, och då främst i England.

2.1.1 Tvekampen

Parternas kamp i en rättssal är så slående likt en strid att det är frestande att säga att den verkliga källan till den partsstyrda processen är den medeltida modellen för att lösa dispyter, tvekampen. Historiska fakta stödjer dock inte denna tes. Tvekampen var en metod för konfliktlösning som krävde att kombattanterna, eller deras riddare gav sig in i en fysisk kamp som fortgick fram till dess att någon av dem erkände sig besegrad genom att utstöta ”craven”, besegrades eller vid allvarliga brott, dräptes. Tvekampen övervakades av juridiska sakkunniga och inleddes efter det att var och en av kombattanterna svor en ed med innehållet att hans eller hennes sak var rättfärdig och tillkännagav att han varken hade använt trolldom eller besvärjelser.

2.1.2 Alternativ till tvekampen

Tvekampen som processmetod användes flitigt i större delarna av Europa under början av medeltiden. I England introducerades den dock inte förrän vid normandernas erövring av ön år 1066.¹⁰ Tvekampen användes ofta som en sista utväg i de engelska medeltida domstolarna. De två vanligaste alternativen var edgång¹¹ och s.k. ordalier. Vid edgång svor en av parterna att hans sak var sann. Därefter var han tvungen att kalla ett visst antal andra personer som stödde hans ed genom att avlägga egna eder. Om alla eder var identiska och formellt riktigt avlagda vann parten. Historikern Theodore Plucknett beskrev edgången som ”...a character test in which the oath taker established his case by demonstrating his good standing in the community”.¹² Ordalier var en form av process som var populär i det medeltida Europa. Den utgick från premissen att Gud skulle intervensera och

---

¹⁰ Landsman, s. 5.

¹¹ Kallades *Wager of Law*.

¹² Plucknett, s. 115.

genom ett mirakulöst tecken utvisa vem av parterna som hade rätt. Vanligen var det en präst som utfärdade en ed innan ordalierna och det hela gjordes oftast på kyrklig mark. Plucknett anger att de primära formerna för ordalier innebar för parten att bära på ett glödhett järn kallat järnbörd, stoppa händerna i kokande vatten eller att bli sänkt i djupt vatten kallat kittelprovet respektive det kalla vattnets prov.¹³ Om det i partens brännsår inte uppstod varbildningar eller infektioner ansågs han ha rätten på sin sida. I sistnämnda fallet befanns parten vara oskyldig om han sjönk lite och inte flöt. Järnbörden avskaffades genom påvens påbud redan på 1100-talet men tillämpades fortfarande i Sverige i slutet av 1200-talet.¹⁴

De dominerande processformerna vid de medeltida svenska domstolarna var edgärdsmanprocessen och nämndprocessen. Edgärdsmanprocessen var äldst och mest förekommande men också den som motsvarades av den engelska processmetoden *wager of law*. Edgärdsmanprocessen innebar att om en person nekade till det brott han anklagades för, och brottet inte var uppenbart, så ålades han att genom s.k. värjemålsed styrka sitt påstående. Eden skulle styrkas av s.k. edgärdsmän vilka var personer som kände den tilltalade och de skulle svära på att han talade sanning. Om den tilltalade inte kunde ställa upp med tillräckligt många edgärdsmän, förklarades han skyldig. Nämndprocessen trängde emellertid undan edgärdsmanprocessen. Här tillsattes en nämnd på tolv personer som skulle leta fram sanningen och fria eller fälla. Sedan såg domaren till att domen överensstämde med lagens regler.

2.1.3 Gemensamma drag

I de flesta fall var mer än en processmetod tillämplig. En avgörande funktion som de medeltida domstolarna hade var att besluta vilken metod som skulle användas. Detta gjordes oftast efter det att käranden muntligen hade framställt sina yrkanden till rätten samt hade stött yrkandena med bevisning som ibland var logisk övertygande sådan, men oftare med eder avlagda av personer som inte direkt var involverade i konflikten. Svarandens försvar begränsades till att bestrida kärandens yrkande. På basis av dessa förberedande framställningar fattade rätten ett beslut, som närmast kan hänföras till dagens mellandom, om vilken processform som skulle användas.

Alla medeltida processformer utgick från premissen om gudomlig intervention. Emfasen lades på tilliten till att Gud skulle döma rättvist snarare än att människan skulle göra det. Ett sådant system gjorde att användningen av bevisning i stort var obehövlig. Det fanns inte behov av att söka efter fakta eftersom det inte fanns fakta att deducera ur bevisningen. De som var aktiva under rättegången var parterna snarare än försvararna och de handlingar som försvarare kunde företa var kringskurna och eftersom

---

¹³ Ibidem, s.115ff.

¹⁴ Se af Trolle, s. 62.

rätten förlitade sig på gudomlig intervention fanns heller inga möjligheter att överklaga.

2.1.4 Förhållandet till den partsstyrda processen

Även om inga av de medeltida metoderna var i närheten av att vara partsstyrda så har de medeltida formerna för processandet i vart fall bidragit till att bilda kontradiktoriska koncept på åtminstone två sätt. För det första så hjälpte de till att etablera principen om att det är parterna som sätter igång processen. Denna princip om ett aktivt partsdeltagande är fundamental för den partsstyrda processen, och för det andra var domarens eller rättens roll i den medeltida processen starkt begränsad. Trots att domare sedermera kom att få en mer aktiv roll i processen, hjälpte de tidiga begränsningarna i domarens aktivitet att grunda en tradition som inskränker domarens judiciella kontroll över processen.

2.1.5 De legala institutionernas utveckling mellan 1200 och 1700: *Exemplet England*

Mellan 1200-och 1600-talet undergick en rad legala institutioner ändringar som beredde väg för den partsstyrda principen. Jurister kom att bli prominenta, både som försvarare och som domare.¹⁵ Under det tidiga 1300-talet etablerades rekvisit beträffande utbildningen för dem som skulle få lov att företräda klienter inför den engelske kungens domstolar.¹⁶ Sedermera bildade dessa advokater speciella organisationer som hade hand om utbildningen och förvaltningen av advokatsamfundet, kallade *Inns of Court*. Dessa Inns producerade jurister som var mycket skickliga i att processa.

Jurister kom att dominera inte bara försvarandet utan även övriga rättsämbeten. Under 1200-talet hade engelsk rätt och process blivit tillräckligt teknisk för att börja utse heltidsdomare.¹⁷ Till en början utsågs domarna från kungens vasaller vilka fungerade som civila tjänare och var lojala endast mot suveränen. Men vid slutet av 1200-talet hade juridiskt sakkunniga tagit kontroll över domstolsämbetena och skuffat undan de civila tjänarna.¹⁸ Professionaliseringen av domstolarna ledde till att den materiella rätten och processrätten blev mer komplex. Detta medförde i sin tur den effekten att domarna blev alltmer isolerade från resten av statsförvaltningen. Isoleringen närde även den judiciella självständigheten.

Under 1400-talet förändrades synen och attityden mot vittnen samt även värdesättningen av deras vittnesmål.¹⁹ Frivilligt avgivna vittnesmål sågs med skepsis och vittnen kunde inte tvingas att vittna mot sin vilja. Senare

---

¹⁵ Landsman, s. 11.

¹⁶ Ibidem, s. 11.

¹⁷ Ibidem, s. 12.

¹⁸ Ibidem, s. 12.

¹⁹ Ibidem, s. 13.

under 1600-talet växte dock användningen av vittnen under rättegångar dramatiskt.²⁰

För att underlätta utvärderingen av vittnesmål och annan bevisning arbetade de engelska domstolarna hårt och snabbt för att utveckla bevisregler. Visst material, t.ex. begagnandet av vittnen som begått mened, förbjöds. Regler till skydd för presumtiva vittnen, såsom makars privilegier att inte vittna mot varandra arbetades fram. Redan etablerade regler om bevisföring förfinades såsom principen om bästa bevismaterial som limiterade användningen av hörsägen samt regler vilka ströp avgivande av åsikter vid vittnesutsagor.

2.2 Det partsstyrda systemets etablering

2.2.1 En neutral och passiv domare

Från och med 1640 och framåt kom de kontradiktoriska mekanismerna att göra sig allt mer påmind och vid slutet på 1700-talet hade det partsstyrda systemet blivit fast förankrat, inte bara i England utan även i dagens USA.²¹ Under den här perioden blev både domare och jury konforma med idealen om neutralitet och passivitet. Juryn blev i och med *Bushell's Case* 1670 helt neutral trots att den tilläts att använda material som inte framlagts under processen.²² Omkring år 1700 blev avgöranden *nisi prius*²³ möjliga att överklaga och överprövade om domaren fann bevisningen otillräcklig för att avgöra målet.

Under 1700-talet kom juryn att ses inte bara såsom neutral och passiv beträffande fakta i målet utan även som en fundamental kontroll över statlig och judiciell despotism.²⁴ Det tog dock längre tid för domarna att utveckla neutralitet och passivitet, inte minst beroende på kampen i England mellan principen om monarkens prerogativ och opartisk rättstillämpning under 1600-talet.²⁵ Inte förrän 1701, när det engelska parlamentet antog *Act of Settlement*, blev domarna försäkrade en ämbetsperiod under förutsättning av gott uppförande.²⁶ Under den här tiden började de engelska domstolarna erkänna en plikt att förse tilltalade eller svaranden med försvar. I USA kom striden för judiciell neutralitet först under tidigt 1800-tal.²⁷ Efter 1800-talet blev domarna påtvingade strikt kontroll beträffande sin aktivitet i rättssalen, främst genom strikta bevisföringsregler.

---

²⁰ Ibidem, s. 14.

²¹ Ibidem, s. 15.

²² Ibidem, s. 15.

²³ Civila tvister som slets av kringresande representanter för engelska domstolar.

²⁴ Ibidem, s. 15.

²⁵ Ibidem, s. 15.

²⁶ Ibidem, s. 16.

²⁷ Ibidem, s. 16.

2.2.2 Försvarares expanderande roll

Medan domare och jury utvecklades till neutrala och passiva faktafinnare, började försvarare att utvidga sitt ansvar som leverantörer av bevisning. Processrättsliga förändringar och det legala yrkets växande styrka och vikt ökade markant under 1700-talet. I England kom försvarare att spela en avgörande roll i både tvistemål och brottmål. Tilltalade som stod åtalade för förräderi fick rätt till en försvarare 1695 och 1837 fick tilltalade rätt till försvarare vid alla brott i engelska domstolar.²⁸ Det engelska juristskrået var oerhört skickligt och väletablerat redan före 1700-talet. Juristerna i USA var inte lika väletablerade men deras ökning under samma era var imponerande. I takt med det ökande antalet jurister ökade även deras skicklighet.

2.2.3 Moderna process-och bevisningsregler

Ändringarna i processrätten som introducerades under 1700-1800-talen förflyttades fokuseringen från elaborerade rättegångsinlagor och lagtolkningar till konfliktlösning baserad på fakta. Lord Mansfield var en av de ansvariga för denna reform. Han arbetade för att reducera användandet av processrättsliga regler som nyttjades för att undvika domslut baserade på fakta i målet.²⁹ Han propagerade för smidigare regler och försökte förmå processjurister att frivilligt använda dessa. Reformen fick genomslag i både England och USA. Under 1800-talet försökte lagstiftarna i dessa länder reducera juridiska teknikaliteter och komplexiteter som gjorde processen svårhanterlig. Dessa reformer gav dåtidens processande jurister incitament till att ägna sin energi och kunskap till att lösa konflikter genom att presentera bevisning inför en offentlig domstol.

Den ökande vikten av presentation av bevisning i rättegångssalar medförde en ökad känslighet för problematiken rörande bevisning. Bevisföringsregler utvecklades i två riktningar under 1700-1800-talen.³⁰ Den ena riktningen tog fasta på att öka tillgängligheten av bevisning. Föreskrifter som diskvalificerade ett stort antal vittnen, såsom icke-kristna, kväkare och vittnen som hade visst intresse i tvisten, togs bort.

Parterna i en process hade under många århundraden varit förbjudna att vittna och nu eliminerades även den regeln. 1804 gavs engelska *common law*-domstolar makten att, genom *writ of habeas corpus ad testificandum*, kräva att vittnen infann sig till huvudförhandlingen.³¹ I början av 1806³² fick vittnen inte längre vägra att svara på frågor med hänvisning till att svaret skulle kunna medföra civilrättsligt ansvar. Effekten av alla dessa ändringar ledde till att öppna domstolarna för i stort sett alla vittnen och att minska domstolens börda med att sälla och analysera alla motsägande vittnesmål.

---

²⁸ Ibidem, s. 17.

²⁹ Ibidem, s. 17.

³⁰ Ibidem, s. 18.

³¹ Ibidem, s. 18.

³² Ibidem, s. 18.

Den andra riktningen sökte expandera de regler som var utformade för att garantera domarens neutralitet och passivitet såsom regler som sökte hindra beslutsfattaren från att vilseleda parterna samt regler som förhindrade domaren att spela en alltför aktiv roll under rättegången.

Möjligheten till överprövning av domar var den sista kontradiktoriska komponenten som tog form under 1800-talet. Fram till 1700-talet befattade sig domstolar inte ofta med överklaganden.³³ Allt eftersom överinstanserna började se sig som skyddsänglar över ett system med precisa regler rörande bevisning, processrätt, passivitet och neutralitet, kan de ha kommit till insikten om att dessa regler endast kunde lända till efterrättelse genom möjligheten till överprövning av underinstansernas domar.

Vilka anledningarna till överinstansernas attitydändring än må vara, bidrog de till att etablera principen om att all aktivitet under rättegången måste vara konform med de regler som förlänade parterna kontroll över processen samt att säkerställa domstolens passivitet och neutralitet.

---

³³ Ibidem, s. 18.

3 Det partsstyrda rättegångsförfarandet

Efter att ha sett hur det partsstyrda systemet tagit form under historiens lopp ämnar jag i det här kapitlet att gå in på hur principerna för denna process gör sig påmind i dagens rättssystem. I det följande ämnar jag att redogöra för de roller som parterna i en partsstyrd rättegång spelar ur rättens och ur parternas perspektiv.

3.1 Rättens roll under processen

Rättens huvuduppgift i den partsstyrda processen är begränsad till att höra vad parterna frambringar och på grundval av det materialet avkunna dom. Ytterligare ett karakteristikum är att domstolen skall förhålla sig passiv samt neutral och inte i någon större utsträckning medverka till att processmaterial frambringas inför den. Domstolen är således i stort befriad från efterforskande verksamhet. Den lägger dock upp ramarna för processen beträffande var och när processen skall hållas. Huruvida domen blir materiellt riktig eller inte är inte rättens huvudbry men dock kan sägas att den blir riktig eller rättvis i vart fall mot bakgrund av processmaterialet.³⁴ Domen blir så som formellt sann.³⁵

3.2 Parternas roll under processen

Parternas roll i processen sträcker sig från att initiera processen till att frambringa allt processmaterial inför domstolen. I den partsstyrda processen får rätten inte ta upp mål *ex officio*. Parterna, företrädna av sina ombud, insamlar den bevisning som de anser talar för sin respektive sak och sköter utredningen av densamma. Det är således parterna som sköter förhör och korsförhör av vittnen. Parterna är förlånade rätten att själva utforma sin talan inför domstolen. Hur det sker är inget som domstolen lägger sig i.³⁶ Ytterligare ett kännetecken för den partsstyrda processen är att parterna har motstridande intressen³⁷ och att de följer dessa hänsynslöst med alla tillåtna medel.³⁸ Vidare utgår den partsstyrda processen från premissen om två likvärdiga parter.³⁹

---

³⁴ Lindblom, *Processens funktioner-en resa i gränslandet*, s 613. Jämför Damaška, s. 123.

³⁵ Om formell kontra materiell sanning se Robberstad, s. 130.

³⁶ Märk väl att det i USA finns tillåten respektive otillåten bevisning och att rätten på yrkande av part godkänner den eller inte allt efter vad *rules of admissible evidence* tillåter. I Sverige har vi som bekant fri bevisvärdering och bevisprövning.

³⁷ Vilket bland annat givit upphov till uttryck som "fight theory", "Partisan Justice" myntat av Marvin Frankel, och "the sporting theory of justice." Det senare myntat av Roscoe Pound.

³⁸ Robberstad, s.103.

³⁹ Ibidem, s. 109.

3.2.1 Förlikningsinstitutet

Eftersom parterna äger rätt att själva föra sin talan och utforma sin processföring efter eget tycke har de även rätt till att när som helst under förhandlingarna, fram till dess att dom avkunnats, förlikas. Detta utgör ett uttryck för dispositionsprincipen och är en väletablerad grundsats i tvistemålsprocessen. Under det att parterna åtnjuter en näst intill fri rådighet över sina civilrättsliga rättigheter har de även givits en tämligen fri rådighet över sina processrättsliga rättigheter.

Beträffande brottmål kan nämnas att varken den tilltalade, åklagaren eller målsägande äger någon motsvarande rådighet. I USA däremot finns plea-bargainingsystemet vilket innebär att åklagaren har rätt att köpslå med den tilltalade om strafflindring om denne i sin tur erkänner brottet. Det kan nämnas att upp till 90 procent av alla delstatliga-och federala brottmål i USA inte prövas i domstol utan istället nås en uppgörelse mellan åklagaren och den tilltalades försvarare.⁴⁰ Det motsvarar nästan lika många procent som förlikas i tvistemål i Sverige varje år. Den vanligaste uppgörelsen är att åklagaren går med på att reducera åtalet till ett mindre allvarligt brott. En annan överenskommelse är att åklagaren nedlägger vissa åtalspunkter⁴¹ mot den tilltalades erkännande. Den tilltalade disponerar genom att erkänna även över rätten eller möjligheten att blir frihetsberövad eller i vart fall lagförd.

Som en parentes kan nämnas att det i Sverige dessutom är förbjudet för förhørsledare att under förhör, i syfte att framkalla bekännelse, medvetet använda oriktiga uppgifter, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner.⁴² Nämnade metoder är inte bara tillåtna i USA utan används frekvent.

---

⁴⁰ Carp, Stidham, s. 154f.

⁴¹ På latin kallat *nolle prosequi* (jag vägrar att åtala).

⁴²23 kap. 12 § rättegångsbalken.

4 Kritik mot den partsstyrda processen

4.1 Uppdagandet av materiell sanning

En av de mest förda kritiska inställningarna mot den partsstyrda processen är att den sätter för lågt värde på att finna materiell sanning.⁴³ Vidare, hävdas att flera kontradiktoriska mekanismer inhiberar en historiskt korrekt bild av vad som hände den relevanta tidpunkten och att det i sin tur sätter käppar i hjulet för rätten att avkunna en rättvis dom. Det är framför allt tre mekanismer som kritikerna hävdar hindrar domstolen från att finna materiell sanning och de är dispositionsprincipen, ombudets nitiska försvar av sin part samt rättens passivitet.⁴⁴

Innan jag går in på de specifika mekanismerna skall tre generella ståndpunkter redogöras för. För det första, även om det hävdas att den partsstyrda processen lägger större emfas på att lösa konflikter än att finna materiell sanning behöver det inte vara så att den är oförmögen att finna sanningen.⁴⁵ Den partsstyrda processen öppnar möjligheter för en extremt bred mångfald av information. Domstolarna i ett partsstyrt system får förmodligen tillgång till mera detaljerad och mångfacetterad bevisning än domstolarna i ett inkvisitoriskt system.

För det andra måste man ha de mänskliga begränsningarna i åtanke när man skall definiera de rättsliga syftena. Människans svaga förmåga att förnimma, att minnas och att uttrycka sig stringent omintetgör ofta finandet av sanningen.⁴⁶ Vissa vill gå längre än så och hävdar att gripa sig an med att finna sanningen inte bara är naivt utan även gagnslöst. Det är till den partsstyrda processens fördel att den inte definierar sina rättsliga mål på ett sådant absolut och verklighetsfrämmande sätt.

Slutligen, för det tredje hävdas att sökandet efter materiell sanning inte bara kan vara meningslöst utan även samhällsfarligt.⁴⁷ Om den juridiska processens exklusiva syfte skulle vara att uppdaga alla fakta skulle detta kunna leda till att varje teknik som skulle öka möjligheten till att insamla fakta kunde bli tillåten. Makar skulle kunna bli tvungna att vittna mot

---

⁴³ Damaška, s. 134.

⁴⁴ Landsman, s. 27.

⁴⁵ Jfr Damaška, s. 123, "A legal process aimed at maximizing the goal of dispute resolution thus cannot simultaneously aspire to maximize accurate fact-finding. Individual autonomy is its highest priority, and as a result, it places significant limits on the quest for truth."

⁴⁶ Jfr Lindblom, *Tvekamp eller inkvisition*, SvJT 1999 s. 628 "Möjligheterna att nå den materiella (objektiva) sanningen är också inskränkta genom en rad processuella bestämmelser, t.ex. att rätten är bunden av åklagarens gärningspåståenden enligt 30 kap. 3§ rättegångsbalken och att bevisföringen i praktiken åvilar parterna."

⁴⁷ Landsman, s. 27.

varandra, psykoaktiva droger skulle kunna användas för att dra ur sanningen ur motvilliga vittnen, listan över metoder kan göras lång.⁴⁸ Den partsstyrda processens förespråkare hävdar avslutningsvis att sanningen inte är målet för domstolarna utan sanningen är endast ett medel för att uppnå målet, rättvisa.⁴⁹ Uppdagandet av alla materiella fakta är inte det enda sättet att uppnå rättvisa och att behandla det som målet öppnar dörren till motbjudande övergrepp.

4.1.1 Parternas rådighet över processen⁵⁰

Den partsstyrda processens kritiker förfäktar att parterna inte borde få kontrollera processmaterialet eftersom man inte kan förlita sig på att de presenterar all relevant bevisning för domstolen. Tvärtom är de benägna att förse rätten med den information som de tror är till fördel för deras sak.⁵¹ Den här formen av presentation snedvrider bevisningen på sätt vilka underminerar riktigheten för det slutgiltiga avgörandet.

Partskontrollen eller dispositionsprincipen kritiseras också för att den tillstämmer parterna att fritt konferera med alla vittnen samt att den tillåter ”vittnesbearbetning” Den här typen av undersökning och preparering av vittnen sägs utgöra två sorters hot. För det första att den förvanskar vittnesutsagan genom psykologisk suggestion samt för det andra anstiftande av mened.⁵²

Lösningen på detta problem är långt ifrån klar. Å ena sidan behöver parterna frihet till noggrann undersökning för att förbereda sina mål. Men å andra sidan kan noggrann undersökning skapa ett irreparabelt fördärv. En lösning kan vara att begränsa de förprocessuella möjligheterna till förhör av vittnen eller låta parterna förhöra alla vittnena under förutsättning att motpartens ombud är närvarande. Vad än den mest adekvata lösningen må vara är problemet inte av den digniteten att det partsstyrda systemet bör omkullkastas.

Emedan det är parterna som initierar processen och utövar kontroll över presentationen av processmaterialet kan de, närhelst de vill fram till dess att dom avkunnats, ingå en förlikning. Dock hävdas från kritikerhållet att förlikning är att anses som en permanent vapenvila snarare än en sammanjämkning av parternas ömsesidiga vilja eftersom förlikningen framstår som ett mindre dåligt alternativ till ett slutgiltigt avgörande genom

---

⁴⁸ Landsman s. 27.

⁴⁹ Jfr Robberstad, s. 120 där hon citerar den norske processualisten Aubert “Aubert framhåller att inkvisitionsprincipen söker ’materiell sanning’ det akusatoriska däremot ’formell rättfärdighet.’”

⁵⁰ Jfr Damaška, s.1 “Does the legal process require, as is sometimes believed, an interaction of three independent sides-a claimant, a respondent, and a decision maker- or can it also take the form of an affaire à deux between an individual and a state official?”

⁵¹ Ibidem, s. 122 2 st, ”they may also be motivated to hide the truth.”

⁵² Landsman, s. 28.

dom.⁵³ Förlikningen vilar på parternas konsensus och besparar dem de höga rättegångskostnaderna. Dock hävdar kritikerna att den konsensus som uppnås vid en förlikning endast är en chimär eftersom parternas ekonomiska förmågor inte är likställda samt att en ekonomiskt svagare part ofta kan se sig tvungen att förlikas eftersom han inte har tillräckliga medel att processa trots att han har den materiella rätten på sin sida.⁵⁴ Den ekonomiskt svagare partens behov av pekuniära medel kan vara så stort att han nöjer sig med en lägre summa än vad han annars hade fått om han vunnit och dessutom riskerar han att inte få något om han skulle tappa målet. Med ett sådant synsätt skulle, enligt kritikerna, parternas ekonomi utgöra gränsen för deras kontroll över processen.⁵⁵

4.1.2 Nitiskt tillvaratagande av huvudmannens intresse

Försvarsadvokater har så länge de funnits betraktats som hinder för finlandet av sanningen.⁵⁶ Anledningen till detta betraktelsesätt är inte svårt att identifiera. Jurister är skickliga sakförare. Deras språk -och procedurbehärskning ger dem medlen för att manipulera processen.⁵⁷ När juristen lånar sina talanger till den subjektiva strävan för sin huvudmans mål är det inte svårt att förstå varför åskådare anser honom vara sannfärdighetens fiende. Den etiska förpliktelsen som tvingar advokaten att nitiskt försvara sin klient förstärker lojaliteten på bekostnad av sanningssökandet. Dessutom utgår den partsstyrda processen från premissen om två presumtivt likvärdiga och jämnstarka parter.

Eftersom det endast är professionella aktörer som behärskar de ”juridiska vapnen” utkämpas kampen egentligen mellan två advokater.⁵⁸ Dessutom är presumptionen ovan felaktig.⁵⁹ Partsombuden är inte jämbördiga eftersom det finns både dåliga och bra ombud vilket i ett partsstyrt rättssystem kan medföra att de professionella aktörer som behärskar speltekniken bäst och som manipulerar smartast går hem med segern utan hänsyn till om resultatet blir materiellt riktigt.⁶⁰ Dock har en inkvisitorisk rättegång vanligen följt en kontradiktorisk förfarandepincip, *audiatur et altera pars*, hör också den andra parten.⁶¹

Ebervall⁶² beskriver två ideal som advokater kan ha. Den som är intressant i det här sammanhanget är vägvisaridealet. Enligt vägvisarens

---

⁵³ Ibidem, s. 27.

⁵⁴ Ibidem, s. 27ff.

⁵⁵ Ibidem, s. 28.

⁵⁶ Platon fördömde jurister och hävdade att de hade små och orättfärdiga själar.

⁵⁷ Robberstad, s. 35.

⁵⁸ Ibidem, s. 168.

⁵⁹ Ebervall, s. 248 ”The adversarial system is assumed to ensure that correct facts are found, thus ignoring that power imbalances between adversaries will simply mean that truth follows power.”

⁶⁰ Robberstad, s. 35.

⁶¹ Lindblom, *Tvekamp eller inkvisition*, SvJT 1999 s. 637.

⁶² Ebervall, s.79.

systemargument skall advokaten främja-inte-motarbete ett rättvist resultat i rättegångarna. Ett rättvist resultat är en materiellt riktig dom. Kontentan i vägvisaridealet ligger i idén om att även en advokat inte endast bör utan skall ha till uppgift att eftersträva det goda såsom t.ex. materiell sanning och rättvisa.

4.1.3 Tillgång till rättssystemet

Kritikerna har en rad invändningar mot den partstyrda processen. En invändning är att systemet fallerar att skapa rättvisa åt andra än de välbärgade.⁶³ Att processa är så kostnadskrävande att endast de med tillräckliga medel har råd med att få till stånd en rättslig prövning av sin sak. Viss forskning visar att processkostnaderna de facto utesluter vissa från tillgång till det juridiska systemet.⁶⁴ Beträffande brottmål har, i bl. a USA, ändringar under historiens lopp vidtagits för att minska obalansen i partsställningen. I *Gideon v. Wainwright*⁶⁵ skapade USA:s högsta domstol en rätt för alla tilltalade utan medel som riskerade frihetsberövande straff att få en försvarare utsedd på statens bekostnad. I svensk rätt behandlas åklagare och målsäganden som åtalsberättigade parter och ej som representanter för det allmänna,⁶⁶ vilket inte nödvändigtvis talar för att det råder en balans mellan parterna.

4.1.4 Ombudens makt

En rad kritiker har förfäktat att juristerna, som det partsstyrda systemet förtröstar sig på, har kommit att spela en mer än nödvändigt dominant roll i processen.⁶⁷ Den partsstyrda processens värde kan i stort tillskrivas partskontrollen i rättsprocessen. När advokater spelar en alltför avgörande roll i den kan de kortsluta de fördelar som partskontrollen för med sig. I sådana fall kan det hända att parterna inte uppfattar sig bundna av rättens avgörande eftersom det inte tagit nämnvärd del i processen.

För närvarande är juristers makt över processen inte tillräckligt omfattande för att hota den partsstyrda processens integritet. Vidare finns det korrektiv inom det partsstyrda systemet som säkerställer att jurister tillvaratar sin huvudmans intressen på bästa sätt och bland dem står inte minst vägledande regler om god advokatsed⁶⁸ till buds. Dessa regler begränsar i vart fall advokaters otillbörliga handlanden gentemot sin klient. Reglerna säkerställer dock inte att jurister agerar i önskad riktning men advokatsamfundets aktivitet på det etiska fältet förser i vart fall presumtiva huvudmän med en bas för optimism.

---

⁶³ Landsman, s. 30.

⁶⁴ Ibidem, s. 34.

⁶⁵ Se *Gideon v. Wainwright*, 372 U.S. 335, 83 S.Ct. 792, 9 L.Ed.2d 799 (1963).

⁶⁶ SOU 1938:44 s. 29.

⁶⁷ Landsman, s. 29.

⁶⁸ Jfr. SRGA.

4.1.5 Rättens passivitet

Avslutningsvis skall en sista kritik mot det partsstyrda systemet beröras. Den behandlar det förhållandet att den partsstyrda processen placerar domaren i den ohållbara positionen där han måste agera i inkonsekvens eller konflikt med sin uppgift. Domare Marvin Frankel, för övrigt en kritiker mot det partsstyrda rättegångsförfarandet, ägnar ett helt kapitel i sin bok⁶⁹ till en aspekt av ovan nämnda problem. Han hävdar att, eftersom domaren är skyldig att utöva kontroll över processen och parterna, det är extremt svårt för honom att förbli neutral och passiv.⁷⁰ Enligt Frankel är det troligt att domaren blir måltavla för endera parten så fort han utövar sin auktoritet. Parterna, argumenterar Frankel, kommer att försöka locka domaren att begå fel som ett medel för att få prövningstillstånd på grund av domvilla, om de förlorar i första instans. Som ett domarens motmedel kommer denne att bli inkvisitorisk i den meningen att han förlorar sin neutralitet och passivitet vilket systemet bland annat bygger på.⁷¹

---

⁶⁹Frankel, s. 39.

⁷⁰ Jfr Damaška, s. 124 ”...that parties must be treated equally by the adjudicator.”

⁷¹ Frankel, s. 43

5 Argument för det partsstyrda systemet

5.1 Dispositionsprincipens fördelar

En fundamental läxa som angloamerikansk rättshistoria har lärt oss är att traditionella former för att lösa konflikter har tjänat som en fästning mot statstyranni. En rad anledningar, förutom de historiska, garanterar en tillit till det partsstyrda systemet. Systemet förser parterna med medlen att kontrollera sina stämningar. Vidare hävdar förespråkarna att parterna är överlägsna i att presentera bevisning och att processa.⁷² Domstolarna prövar i stort frågorna som parterna framlägger.

Det som kanske talar mest för dispositionsprincipen är att den främjar parternas acceptans för rättens avgöranden. Partsstyrd teori hävdar att om en part är starkt involverad i den judiciella processen och känner att han har blivit given en tämligen rimlig⁷³ möjlighet att presentera sitt fall, är det sannolikt att han kommer att acceptera utgången vare sig den är gynnande eller inte. Under antagandet att teorin är riktig kommer den partsstyrda processen att minska kritiken efter rättegången och öka fogligheten med domstolarnas avgöranden.

Partskontrollen är inte endast viktig för att tillfredsställa parterna utan även samhället i stort. När parter har kontroll över processmaterialet och presentationen av detsamma lämnas mycket lite utrymme för domaren att eftersträva eget självuppfyllande eller att agera partiskt. Eftersom domaren i undantagsfall använder sig av materiell processledning är det heller inte sannolikt att hon framträder som partisk. Domstolens opartiskhet bevarar såväl skenet av rättvisa som rättvisan som sådan,⁷⁴ eller som högsta domstolen i USA uttalade i målet *Offut v. United States*⁷⁵ "Justice must satisfy the appearance of justice". När rättvisan fallerar att upprätthålla skenet av rättvisa, eroderas det judiciella systemets trovärdighet och misstro introduceras i dess ställe.

Andra fördelar som den partsstyrda processen, enligt förespråkarna för den, erbjuder är att den främjar önskvärt uppförande från parternas och deras respektive ombuds sidor.⁷⁶ Med hänvisning till psykologiska studier hävdar talesmännen att en advokat som finner att hans klient är i ett underläge

---

⁷² Landsman, s. 33.

⁷³ Jfr Damaška, s. 134 "...but where the state is interested not so much in the accuracy of procedural outcomes as in providing a fair forum."

⁷⁴ Ibidem, s. 136. Han hävdar att opartiskheten är viktigare än resultatets korrekthet eller sanning i en partsstyrd process. "...values fairness above justice."

⁷⁵ Se mål *Offut v. United States* 348 U.S. 11, 14, 75 S.Ct. 11, 13, 99 L.Ed 11, 16 (1954).

⁷⁶ Landsman, s. 35.

under processen kommer att spendera mycket arbete åt att förbättra sin klients ställning.⁷⁷ Sistnämnda påstående kan kontrasteras med advokaters beteende i en inkvisitorisk process som på grund av bland annat domarens inblandning i processen sällan skulle innebära någon extensiv sökning efter bättre bevisning för att förbättra sin huvudmans ställning. Dispositionsprincipen har ytterligare en fördelaktig effekt. Den försäkrar mänsklig individualitet. Vidare påbjuder den respekt för varje parts åsikter snarare än sina ombuds, rättens eller samhällets. Den förser processande med ett neutralt forum där de kan vädra sina synpunkter och som försäkrar att de blir hörda och beaktade.

5.2 Allokeringen av aktörernas funktioner

5.2.1 Parternas och deras ombuds funktioner

Den partsstyrda processens filosofi kan uttryckas som den filosofi som insisterar på att hålla isär å ena sidan parternas och ombudens funktioner och å andra sidan domstolens funktioner.⁷⁸ Ombuden skall försvara sina huvudmän nitiskt. Enligt partsstyrd teori kommer en dispyt inför rätten att bli mest rättvis och mest effektiv om varje deltagare i processen spelar endast en roll.⁷⁹ Styrkan i en sådan arbetsfördelning är att de individuella ansvarsförbindelserna blir klara. Således minimeras risken för att deltagarna i systemet kommer i konflikt med sina åtaganden. Varje aktör vet vad som förväntas av honom och kan därför arbeta samvetsgrant för att uppnå sina specifikt definierade mål.

Intimt sammanflätat med domarens krav på passivitet och neutralitet är dispositionsprincipen som ålägger parterna att producera all bevisning på vilken domen skall bygga. Den uppmuntrar även parterna att finna samt att presentera den mest övertygande bevisningen. Vidhållande av dispositionsprincipen ger domaren fördelen att se vad varje part tror vara hans mest konsekventa bevisning.

Vidare kommer fokus under rättegången att ligga på vad parterna anser vara av störst vikt för dem, vilket i sin tur leder till en ökad sannolikhet för att det slutgiltiga avgörandet passar deras behov. Det bör ju vara parternas sak att bedöma om tvisteföremålet är värt det besvär och de kostnader som man riskerar med en process. En domardominerad process ökar sannolikheten för att parternas behov inte blir tillfyllest tillfredsställda eller tagna i beaktande. När aktörerna i processen konfronteras med motstridande uppgifter blir det svårt för dem att utföra dem tillfyllest. Ju oftare denna konflikt uppstår desto mer sannolikt är det att ombuden inte utför sina bestämda sysslor eller inte agerar på ett sätt som minimerar konflikter. Bland de största farorna i detta hänseende är att domaren kommer att överge sin neutralitet om han

---

⁷⁷ Ibidem, s. 34.

⁷⁸ Ibidem, s. 35.

⁷⁹ Ibidem, s. 35.

uppmuntras att söka materiell sanning samt att ombudet kommer att kompromettera sin klients intressen om han tvingas att agera domstolsfunktionär. Ombudets funktion är inte att avgöra utan istället att övertyga. Han förväntas inte presentera sin klients sak på ett färglöst och planlöst sätt utan på ett sätt som kommer att framstå som mest gynnsamt för huvudmannen. Advokaten är inte som juvelerare som långsamt snurrar på en diamant i ljuset för att varje facett skall framträda. Istället skall och förväntas försvararen att hålla diamanten stilla så att endast den önskade, och förmodligen den mest skimrande, facetten framträder.⁸⁰

Viljan att vinna är det som motiverar parterna att söka, utveckla och presentera bevisning inför domstolen. För att vinna måste parterna samla den mest övertygande bevisningen, framställa den mest övertygande teorin tillgänglig för dem samt ådaga bevisning och teorier som kommer att möjliggöra det bästa svaret på motpartens attack. Parternas ansträngningar resulterar i att domstolen kommer att höra de bästa argumenten som varje part som vill vinna är förmögen att framställa samt de bästa svaren på motpartens attacker. Partsstyrd teori hävdar således att domstolen kommer att få ett mycket större underlag för ett avgörande under ett partsstyrt rättegångsförfarande än vad den skulle få under en inkvisitorisk process.⁸¹

5.2.2 Rättens funktioner

Det partsstyrda systemet vilar på premisen om en neutral och passiv domare som avgör tvister efter det att de blivit presenterade av parterna. Det är inte rättens sak att ta ställning för endera av parterna. Rätten fungerar inte bara som en prövare av fakta utan även som en regissör i rättsalen. Domaren reglerar tvisten och sedan avgör han vem som har vunnit. Domstolen måste undanhålla domen fram till dess att all bevisning presenterats, undersökts och alla argument hörts, och den är förbjuden att vara aktiv i insamlandet av bevisning. Partsstyrd teori hävdar att neutralitet och passivitet är fundamentalt, inte bara för att försäkra parterna ett opartiskt övervägande av varje specifikt fall utan även för att övertyga samhället i stort om att rättsväsendet är pålitligt. När domaren ägnar sig åt att aktivt undersöka fakta i målet eller till att annars delta i målet är sannolikheten att han blir betraktad som en anhängare till en part snarare än neutral.⁸² Vidare hjälper judiciell passivitet till att säkerställa skenet av rättvisa. Sakens avgörande är en fråga för rätten och det avgörandet måste vara så objektivt och fritt från jäv eller fördomar som det är möjligt. För att domaren eller rätten skall fungera som en neutral och passiv prövare av fakta måste processrätten vara så beskaffad att den inte tvingar eller inbjuder domstolen att frånga sin svåra uppgift. I ett partsstyrt system där domaren är tillskriven en neutral och passiv roll kommer han sannolikt att ägna sin intellektuella kapacitet och energi till att lösa konflikten som den

---

⁸⁰Bilden är hämtad från Landsman, s. 48.

⁸¹Ibidem, s. 35.

⁸²Ibidem, s. 35.

presenteras av parterna. Vidare hävdar förespråkarna för det partsstyrda systemet att om domaren förrirrar sig från sin passiva roll så löper han en stor risk att brådmoget ta parti för den ena eller den andra versionen av fakta och fallera att ta hänsyn till all bevisning som framlagts under förhandlingen.

6 Det inkvisitoriska rättegångsförfarandet

6.1 Allmänt

Nyckelrollen under en inkvisitorisk rättegång spelas av rätten eller domaren. Det är rättens plikt att utreda och undersöka fakta i målet, att leda förhandlingarna, att förhöra vittnena samt att avkunna dom. Handläggningen präglas helt och hållet av officialprincipen.⁸³ Hela rättegångsförfarandet rör sig kring domaren och eftersom han är så viktig finns inget utrymme för lekmannadomare. Av samma anledning är partskontrollen över processmaterialet starkt beskuren till ett minimum. Dock har parterna även här rätten att initiera processen samt att delta i vittnesförhör men tillåts å andra sidan aldrig att kontrollera insamlandet av fakta i målet. Det skall dock nämnas att i en renodlad inkvisitorisk process så finns det inga parter.⁸⁴

Advokater spelar en mycket mindre roll i processen än i en partsstyrd rättegång. Den inkvisitoriska processens syfte är att finna materiell sanning och därför gör sig rättsregler av teknisk karaktär som reglerar presentation av bevisning inte påmind i större utsträckning. Rätten har relativt fritt spelrum att leda vittnesförhör efter eget godtycke. Förhandlingarna fortlöper på ett tämligen informellt sätt, som kan sägas motsvara förberedelsen i tvistemål⁸⁵ snarare än förfarandet under huvudförhandling. Vid ett eventuellt överklagande är såväl faktiska som legala spörsmål öppna för prövning och ny bevisning kan företas när som helst under förhandlingarna i alla instanser.

Den inkvisitoriska processen förlitar sig på en relativt stor judiciell byråkrati som är uppbyggd strikt hierarkiskt.⁸⁶ Varje juridiskt ansvarsområde på varje nivå i systemet är specificerat i detalj. Vidare är den inkvisitoriska processen mindre känslig mot krav på individuella rättigheter. Dess huvuduppgifter är att finna materiell sanning även om det sker på bekostnad av individens rättigheter. Denna hängivenhet var så stark under 1300-1800-talen att domare fann det berättigat att använda sig av tortyr i sin strävan att finna fakta i brottmål. Modern inkvisitorisk process förkastar dock användandet av drakoniska metoder men tonvikten ligger fortfarande på att finna materiell sanning. Detta medför att individuella rättigheter hänvisas till en subsidiär position i processen.⁸⁷ Generellt sett kan sägas att

---

⁸³ Ekelöf, *Rättegång 1*, s. 63.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Robberstad, s. 64.

⁸⁶ Damaška, s. 54.

⁸⁷ Landsman, s. 39.

inkvisitoriska processen inte fungerar som en kontroll mot övergrepp från statsmakten.

6.2 Rättens roll under processen

I det partsstyrda rättegångsförfarandet skall rätten förhålla sig passiv och neutral och se till att ombuden håller sig inom ramarna för vad som utgör tillåtet handlande. I den inkvisitoriska processen däremot har rätten en självständig uppgift att utreda och söka finna vad som förevarit mellan parterna vare sig de är privata rättssubjekt som har en tvist eller om det är ett privat rättssubjekt som står i konflikt med staten. Rätten inte bara får utan skall söka reda ut vad som har hänt. Det är rätten som sköter frambringandet och presentationen av all bevisning under en inkvisitorisk rättegång.

6.3 Parternas roller under processen

6.3.1 Dispositions-och omedelbarhetsprincipen

Som ovan nämnts har parterna i ett inkvisitoriskt system också rätten att initiera processen samt att förhöra vittnen och presentera bevisning. Skillnaden ligger i att rätten självmant kan föranstalta om ytterligare bevisning i målet. Parterna är således inte ensamma om att bringa ljus över processen. Skulle till exempel en åklagare i ett bilmål i en partsstyrd process endast ha åberopat att bilisten brutit mot högerregeln, skulle denne inte få fällas för att han vid det ifrågavarande tillfället kört för fort eller gjort sig skyldig till någon annan vårdslöshet vid framförandet av bilen.⁸⁸ I en inkvisitorisk process skulle bilisten kunna fällas till ansvar för alla brott som kom att uppdagas under huvudförhandlingen oavsett de gärningsmoment som åklagaren må ha åberopat till stöd för ansvarsyrkandet.

Eftersom syftet i en inkvisitorisk process är att finna den materiella sanningen är åklagare, målsäganden och försvarsadvokater i en rättegång skyldiga att visa lojalitet inte bara mot sina huvudmän utan även mot rättsordningen för att uppnå en materiellt riktig dom. Den inkvisitoriska processen gör ingen åtskillnad mellan en advokats lojalitet mot rättsordningen eller sin huvudman eftersom vägvisaridealet⁸⁹ inte fokuserar på rättigheterna som systemet kan erbjuda klienten utan på det ansvar som både klienten och advokaten-men främst advokaten-har för att ett gott och rättfärdigt beslut fattas. Parternas roller går således ut på att främja ett rättvist resultat, vilket enligt den inkvisitoriska teorin är en materiellt riktig dom. Enligt vägvisaridealet är huvudmannens intresse det som är bäst för denne. Vad som är bäst för klienten kan enligt vägvisaridealet vara att långsiktigt nå samvetsfrid, att nå försoning med brottsoffret, att förstå värdet

---

⁸⁸ Exemplet är hämtat från Ekelöf, *Rättegång II* s. 131. Jfr NJA 1948 s. 584, NJA 1957 s.44, NJA 1994 s.357, NJA 1953 s. 288, NJA 1988 s. 672.

⁸⁹ Ebervall, s. 79.

av att i fortsättningen avhålla sig från brottslig verksamhet samt att förstå straffets berättigande och funktion.

7 Kritik mot den inkvisitoriska processen

7.1 Uppdagandet av sanningen

Kritiken av det inkvisitoriska systemet hävdar att sökandet efter sanningen är ett fåfängt företag. Det är inte bara en omöjlighet att i efterhand söka efterskapa vad som hänt i ett specifikt fall utan rättssystemet bör även avhålla sig från att lägga sig i vad parterna önskar åstadkomma med processen. Parternas dispositionsrätt skall ju korrelera med deras förfoganderätt på det civilrättsliga planet. Sanningen gagnar ingen om den går stick i stäv med parternas viljor.

En rättsprocess bör komma fram till ett resultat som är skraddarsytt för parternas behov och förespråkarna för den partsstyrda processen hävdar att inte bara parterna drar fördelar av dispositionsprincipen utan även samhället i stort. Vidare finns ännu ingen empirisk forskning som pekar på att den inkvisitoriska processen skulle vara bättre lämpad att finna sanningen än den partsstyrda. Sanningen som sådan är heller inte intressant i processsammanhang, ty skulle den inte överensstämma med vad parterna önskar skulle sanningen göra skada⁹⁰ eller i vart fall inte vara till gagn för parterna om de t. ex skulle vilja förlikas. Rättvisan bör således vara subjektiv i så motto att vad parterna anser vara rättvist också är rättvisa.

7.1.1 Partskontroll över processen

Eftersom parterna i en inkvisitorisk process inte deltar i förhandlingarna på samma sätt som i en partsstyrd lägger de heller inte lika mycket energi på att förbereda sina fall. De vet ju att det inte spelar någon roll om de lägger fram bevisning som endast talar för dem eftersom rätten självmant kan föranstalta om ytterligare bevisning som kan tala antingen för eller emot deras sak. Eftersom rätten spelar en sådan stor roll i utredandet lämnas mycket lite utrymme för parterna att kontrollera processen.

Ytterligare en kritisk röst som gör sig hörd är att den inkvisitoriska processen jämfört med den partsstyrda är avsevärt sämre lämpad för att förse domstolen med tillräcklig information. Inte minst på grund av att man i den partsstyrda processen får höra åtminstone två antagonistiska versioner av händelseförloppet. Versionerna har för övrigt även varit föremål för idogt preprocessuellt arbete. Kritikerna ställer därför den retoriska frågan om inte den partsstyrda processen är åtminstone lika bra på att finna sanningen som den inkvisitoriska? Partskontroll utgör även, enligt felfinnarna, en

---

⁹⁰ Jfr Lindblom, *Tvekamp eller inkvisition*, SvJT 1999, s. 628 ”...kanske bör sanningsmålet inte alls tillerkännas så stor betydelse som Robberstad vill tillmäta det...”

förutsättning för att bevara rättens neutralitet gentemot parterna.⁹¹ Utövar rätten de funktioner som annars åligger parterna och deras ombud är sannolikheten för att den förlorar sin neutralitet stor och dessutom ökar sannolikheten för att någon part blir förfördelad eller i vart fall känner sig förorättad. Parternas beredvillighet att rätta sig efter rättens avgörande i en inkvisitorisk rättegång minskar även dramatiskt, enligt den partsstyrda processens förespråkare, speciellt om en part känner att domstolen genom att bruka sin rätt att självmant utreda vad som förevarit mellan parterna faller ett för den parten missgynnande avgörande.

Vidare hävdas det att rätten aldrig kan tillgodose parternas intressen lika bra som de själva. Dessutom fungerar dispositionsprincipen som en säkerhet mot ämbetsmannanonchalans. Det är ju viljan att vinna som motiverar parterna att söka, utveckla och presentera den bevisning som bäst talar för deras sak. Rätten eller domstolsämbetsmän saknar sådan motivation hävdas det.⁹²

7.1.2 Tillgång till rättssystemet

Som tidigare nämnts fungerar det inkvisitoriska systemet mycket dåligt som en kontroll över statsmakten. Det är ju statsapparaten företrädd av rätten som inte bara samtidigt agerar åklagare utan också faller avgöranden. Det är därför heller inte troligt att en tilltalad i ett brottmål känner att han åtnjuter rättssäkerhet⁹³ när staten både åtalar och dömer honom. Han blir försatt i en mycket dålig position gentemot staten som förfogar över enorma medel för att frambringa bevisning emot honom.

Med tillgång till rättssystemet avses faktiska, ekonomiska, kunskapsmässiga, psykologiska o.s.v. möjligheter att utnyttja domstolsapparaten för att kunna genomdriva sin rätt.⁹⁴ I ett inkvisitoriskt rättegångsförfarande spelar dock parternas ekonomiska förmåga att processa ingen roll eftersom rätten endast tar hänsyn till att finna sanningen oavsett parternas processförmåga. Kritikerna hävdar emellertid ändå att sannolikheten för att tilltalade blir satta i ett sämre läge än vad de annars skulle bli under en partsstyrd rättegång ökar eftersom rätten inte på samma nitiska sätt som ett ombud skulle tillvarata den åtalades intresse.

Frågan som många kritiker till den inkvisitoriska processen ställer är varför vi, i ett inkvisitoriskt system, över huvudtaget skall ha domstolar och rättegångar? Varför skall vi bry oss om att ha domare och lekmannadomare? Istället skulle staten, när en tvist uppstår, uppdra åt ärliga och intelligenta personer att göra undersökningar. Varför inte låta dessa människor, efter det att de noggrant undersökt alla tillgängliga fakta, alla för och motargument

---

⁹¹ Landsman, s. 47.

⁹² Ibidem, s. 47ff.

⁹³ Angående rättsäkerhetsbegreppet se bl a Lindblom, *Tvekamp eller inkvision*, SvJT 1999 s. 644.

⁹⁴ Ibidem, s. 643.

utan hjälp av jurister avkunna domar? Juristdomare, försvarsadvokater och åklagare är ju alla överflödiga i en inkvisitorisk process hävdar kritikerna.⁹⁵

7.1.3 Ombudens makt

Försvarsadvokater som företräder sina huvudmän bör inte vara närvarande under huvudförhandlingar enkom för att representera sina klienter utan för att representera ett vitalt samhällsintresse. De bör spela en essentiell roll i en av de fundamentala processerna i ett ordnat samhälle. Reglerna som reglerar deras handlande vittnar om detta. Det är elementärt för en advokats rättesnören att han inte till en domstol yttrar att han personligen tror att hans huvudman är oskyldig. Istället säger han ”Jag påstår att bevisningen emot min klient inte etablerar hans skuld i ansvarsfrågan”. Han säger inte ”Jag vet att min klient är oskyldig”.

Men, hävdar kritikerna, eftersom advokaterna i en inkvisitorisk rättegång är domstolsfunktionärer som är anbefallda att medverka till att sanningen uppdagas, så skulle dessa yttranden vara inte bara gagnlösa utan även stå i strid med deras uppgift. Likväl som rätten har en skyldighet att beakta omständigheter som talar för såväl som emot för den tilltalade har advokater i ett inkvisitoriskt system tillika en sådan.⁹⁶

7.1.4 Rättens icke-passivitet

Genom att rätten under huvudförhandlingen inte förhåller sig passiv utan aktiv i så motto att den i princip sköter allt uppdagande av processmaterialet blir det extremt svårt för den att förhålla sig neutral. Neutralitet är å andra sidan inte en av den inkvisitoriska processens käpphästar varför den kritiken förefaller vara något luftig. Vidare hävdas att rätten, i egenskap av finnare av fakta, genom att aktivt delta i processen inte kan hålla allt processmaterial i huvudet. Rätten gör bäst i att aktivt sitta och lyssna för att inte skapa sig förutfattade meningar i ett alltför tidigt stadium av förhandlingarna. Eftersom det nästan enbart ankommer på rätten att leda utredningsarbetet samt att bedöma den bevisning som rätten själv förebringat ligger det i farans riktning att den inte klarar av den uppgift den har framför sig. Den blir helt enkelt överhöljd med information som den inte klarar av att sälla eller bearbeta. Risken för att domstolarna kommer till korta med att frambringa tillräcklig bevisning för att avkunna en dom är också stor i ett inkvisitoriskt system.

Sistnämnda förhållande ökar även risken för att rätten inte, med samma nit och omsorg som ett ombud skulle, forska efter bevis för den tilltalades oskuld. Förmånen som endast den tilltalade åtnjuter enligt RB 51 kap. 25 § p.1 går förlorad vid ett eventuellt överklagande i ett inkvisitoriskt system.

---

⁹⁵ Landsman, s. 55.

⁹⁶ Jfr 23 kap. 4 § rättegångsbalken. Gäller under förundersökningen och kallas objektivitetsprincipen. Den gäller dock i princip även sedan åtal väckts. Jfr även 46 kap. 4§ 2 st. rättegångsbalken och vad som ovan har nämnts om vägvisaridealet.

Förbudet mot förändring till det sämre⁹⁷ går stick i stäv med den inkvisitoriska processens syfte. Sanningen skall uppdagas och förebringas bevisning i en överinstans som skulle föranleda ett hårdare straff skall sådan bevisning givetvis beaktas av rätten. En domare som aktivt förhör vittnen ingriper i parternas möjligheter att utforma sin talan så starkt som möjligt samt även deras möjlighet att ge honom chansen att se de tvistandes fulla styrka i varje läge under rättegången.

---

⁹⁷ Jfr den latinska sentensen *reformatio in pejus* (förändring till det sämre).

8 Argument för det inkvisitoriska systemet

8.1 Genomslag för den materiella rätten

Det kanske starkaste argumentet som gör sig gällande för den inkvisitoriska processen är att den är bäst lämpad för att få genomslag för ändamålen bakom den materiella rätten. Den handlingsdirigerande funktionen som uppnås genom att uppdaga sanningen under en inkvisitorisk rättegång överstiger flerfaldigt den handlingsdirigering som uppnås genom en partsstyrd rättegång eftersom den förra fungerar proaktivt. Som svar på att det inkvisitoriska systemet skulle ge upphov till förlängda rättegångar och därmed vara mer kostsamma för alla inblandade, inte minst staten, hävdas att handlingsdirigeringen som uppnås genom en inkvisitorisk process skulle minska processandets överlag.

Processrättens handlingsdirigerande funktion är preventiv i så motto att den siktar på att styra människors mellanhavanden före det att en konflikt uppstår. Den konfliktlösande funktionen har siktet inställt på att lösa en konflikt efter det att den har uppstått, den är således reparativ till sin art. Den berättigade kan framtvinga en ekvivalent till vad den förpliktade haft att i första hand prestera.⁹⁸ Om den materiella rätten stipulerar att undertecknaren av ett skuldebrev måste betala, får den endast genomslag om processrätten är så beskaffad att den identifierar gäldenären och borgenären. Om den inte gör det, eller än värre, om den identifierar någon som inte undertecknat skuldförbindelsen är resultatet orättvisa. Genom att utforma rättstillämpningen på så sätt att eventuella tvistande avhåller sig från att processa när de vet att de inte har den materiella rätten på sin sida kommer de, enligt förespråkarna för den inkvisitoriska processen, heller inte att göra det. Det kommer inte att löna sig att anlita dyra ombud för att få sin ”orätt” igenom eller för att söka utverka en förlikning. Frankel uttryckte sin kritik mot den partsstyrda processen enligt följande:⁹⁹

”We are taught to presume as a vital premise the belief that partisan advocacy on both sides, according to rules often countenancing partial truths and concealment, will best assure the discovery of truth in the end. We are not so much as slightly rocked in this assumption by the fact that other seekers after truth have not emulated us. Ours is, after all, a special world of cases. Even we who made an run that world would fear for our lives if physicians, disagreeing about the cause of our chest pains, sought to resolve the issue by our forms of interrogation, badgering, and other forensics. But for the defendant whose life is at stake-and for the public concerned whether the defendant is a homicidal menace-this is thought to be the most perfect form of inquiry. We live, at any rate, as if we believe this.”

⁹⁸ Lindblom, *Processens funktioner-en resa i gränlandet*, s. 606 samt Ekelöf, *Rättegång I*, s. 28.

⁹⁹ Frankel, s. 39ff.

Någon möjlighet till förlikning står ju ej heller till buds under en inkvisitorisk rättegång vilket gör att en ekonomiskt starkare part inte kan utverka en förlikning på bekostnad av den svagare parten som vid en förlikning skulle lida en rättsförlust under förutsättning att han hade den materiella rätten i ryggen. Det ligger heller inte i en tilltalads intresse att ljuga inför en inkvisitorisk domstol, inte minst för att den inte är bunden av de gärningsmoment som åklagaren åberopat till stöd för sitt ansvarsyrkande. Skulle det under huvudförhandlingen komma till rättens kännedom att den tilltalade har gjort sig skyldig till ett annat brott än vad åklagaren åberopat är rätten således fri att döma den misstänkte till ansvar även för detta brott.

8.2 Allokeringen av aktörernas funktioner

8.2.1 Parternas och deras ombuds funktioner

Genom att minimera parternas inblandning i processen kommer rätten att nå en rättvis och materiellt riktig dom, hävdas det.¹⁰⁰ Parternas ombud kommer inte, vilket de skulle i en partsstyrd process, att lägga fram sina huvudmäns fall på ett subjektivt sätt utan de kommer istället att försöka förse rätten med tillräckligt underlag för att nå en dom som återspeglar vad som har hänt mellan parterna på ett mot sanningen korresponderande sätt. Parternas funktioner i en inkvisitorisk process är att hjälpa rätten att finna sanningen vilket även är deras ombuds uppgift.

Värt att nämnas ytterligare en gång är att även den inkvisitoriska processen vanligen följt en kontradiktorisk förfarandepincip nämligen *audiatur et altera pars*, hör också den andra parten.¹⁰¹ Det får alltså inte missförstås så att parterna går igenom en inkvisitorisk rättegång ohörda. Däremot är det så att de inte är ensamma om att presentera fakta i målet.

Den partsstyrda principens premisser om att rättvisa bäst nås genom att två likvärdiga och jämnstarka parter lägger fram sina fall inför en opartisk domare är enligt kritikerna inte bara felaktig utan det hävdas även att den oftast leder till att sanningen inte uppdagas.¹⁰² Endast genom att inskränka parternas och deras ombuds inblandning i rättegångsförfarandet, kan sanningen avslöjas.

8.2.2 Rättens funktioner

Kritikerna mot den inkvisitoriska processen har gjort gällande att rätten i ett inkvisitoriskt system inte kan förhålla sig neutral.¹⁰³ Häri ligger en implikation om att rätten i en inkvisitorisk process skulle vara partisk med

---

¹⁰⁰ Landsman, s. 26.

¹⁰¹ Lindblom, *Tvekamp eller inkvisition*, SvJT 1999, s. 637.

¹⁰² Landsman, s. 28.

¹⁰³ *Ibidem*, 32.

endera av parterna. Men det är inte nödvändigtvis så att rätten blir partisk med någon av parterna utan den kan ju vara partisk med rättvisan. Syftet är ju att finna sanningen och sanningen är enligt inkvisitorisk teori inte subjektivt utan objektivt konstaterbar. Om rätten är lierad med rättvisan kommer den, enligt min mening, därför varken i teorin eller i praktiken, att ta parti för parterna till en tvist. Neutraliteten gentemot parterna kommer således inte att rubbas utan domstolen kommer att förhålla sig neutral gentemot dem. Visserligen kan det mycket väl vara så att en part kan komma att känna sig förfördelad om rätten går på motpartens linje, och skulle så ske är det för att rätten funnit att hans argument bäst korresponderar mot sanningen. Den part som må känna sig förorättad kan inte vänta sig någon sympati från domaren, ty han hade ju inte den materiella rätten på sin sida och skall därför ej heller komma i åtnjutande av en dom till sin fördel.

9 Sammanfattning

Att jämföra den inkvisitoriska och den partsstyrda principen är inte en lätt uppgift. Inte minst beror det på att principerna söker uppnå samma syfte med olika medel. Gemensamt för båda systemen är att de syftar till att uppnå rättvisa. Jämförelsen underlättas dock inte av att förespråkarna för principerna har olika definitioner på vad rättvisa är samt hur vi skall uppnå den.

9.1 Parternas betydelse för utgången

9.1.1 Parternas inflytande i den partsstyrda processen

Den partsstyrda principen lägger stor emphasis på att låta parterna själva avgöra vilket material som skall presenteras inför domstolen och på så sätt utövar de tvistande viss kontroll över förhandlingarna. Det är parterna som initierar processen och något utrymme för rätten att ta upp mål ex officio lämnas inte.

I en partsstyrd rättegång får rätten tillgång till det processmaterial som parterna presenterar och det är enbart detta material som ligger till grund för rättens avgörande. Enligt kontradiktorisk teori får rätten tillgång till mer material om man överlåter insamlandet samt presentationen av bevisning åt parterna. Rätten får således tillgång till en större mängd information och underlaget för rättens avgörande blir alltså bättre, eller i vart fall mer omfattande och en mer allsidig belysning av vad som har hänt ges, än under ett inkvisitoriskt system. Parterna kan när som helst under processens gång förlikas med varandra vilket utgör ett uttryck för dispositionsprincipen.

9.1.2 Parternas inflytande i den inkvisitoriska processen

I en inkvisitorisk rättegång är parternas rättigheter att kontrollera processen starkt beskurna. Något utrymme för parterna att ingå en förlikning med varandra ges inte eftersom en förlikning sällan korrelerar med sanningen eller den materiella rätten. I en inkvisitorisk rättegång får rätten tillgång till det processmaterial som rätten självmant införskaffat, således även material som parterna inte presenterat. Märk väl att detta inte betyder att parterna inte äger frambringa bevisning eller att de inte har rätt att bli företrädare av ombud. Ombudens uppgifter och skyldigheter skiljer sig dock åt i den partsstyrda och inkvisitoriska processen. I den sistnämnda ses ombudet som en domstolens tjänsteman som skall samverka med rätten för att finna sanningen vilket även är parternas uppgift.

9.2 Rättens betydelse för utgången

9.2.1 Rättens inflytande i den partsstyrda processen

Rätten skall under en partsstyrd process avhålla sig från att aktivt involvera sig i processföringen och passivt lyssna på parternas respektive argument för att kunna avkunna en dom som tillgodoser parternas behov bäst. Dessutom bör rätten verka för att parterna förlikas redan under ett tidigt stadium av förhandlingarna. Rätten föranstaltar inte självmant om bevisning, i vart fall inte i en ”renodlad” partsstyrd rättegång.

Det är rättens uppgift att lösa den konflikt som den har framför sig enligt ett kontradiktoriskt sätt att tänka. Rättens involvering i processen kan sträcka sig till materiell processledning varmed menas att rätten genom frågor och påpekanden skall försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Märk väl att rättens inflytande enligt gällande rätt i Sverige skiljer sig åt vad gäller tvistemål och brottmål där både rätten och åklagaren i det sistnämnda fallet kan ingripa till den tilltalades förmån men icke till dennes nackdel. Vissa inkvisitoriska inslag kan alltså skönjas i brottmålsprocessen.

9.2.2 Rättens inflytande i den inkvisitoriska processen

I en inkvisitorisk rättegång är det rätten ensam som genomför en undersökning om vad som har hänt. Den leder förhandlingarna, föranstaltar om bevisning och sköter presentationen av densamma. Domaren skall under rättegången verka aktivt för att uppdaga sanningen vare sig det handlar om ett brottmål eller ett tvistemål.

9.3 Gemensamt för principerna

Gemensamt för de båda processtyperna är att de strävar efter att få en maximal genomslagskraft för den materiella rätten. Vilken funktion skall då rättstillämpningen ha för att uppnå denna strävan? Skall fokus ligga på en handlingsdirigerande funktion eller på en konfliktlösande sådan? Som ovan nämnts har de olika funktionerna olika fokus. Den handlingsdirigerande har en preventiv funktion och den konfliktlösande en reparativ. Det hävdas att en process som igångsatts och enbart förs i konfliktlösande syfte även kan få en handlingsdirigerande funktion¹⁰⁴ på så sätt att den verkar konfliktpreventivt så att framtida tvister förhindras. Ytterligare ett förhållande som förenar de båda principerna är att de använder sig av den latinska maximen *audiatur et altera pars*, innebärandes att ingen döms ohörd. I båda processerna är det parterna som initierar processen.

---

¹⁰⁴ Se Ekelöf, *Rättegång* I s. 29.

10 Den svenska processrättens position

10.1 Rättens roll under processen

10.1.1 Allmänt

Det partsstyrda rättegångsförfarandet inleds med att en part väcker talan genom att ansöka om stämning hos rätten.¹⁰⁵ Någon sådan motsvarande rättighet för rätten finns inte. Ett centralstadgande i rättegångsbalken, och för all civilprocess, är stadgandet i 17 kap. 3 § som stipulerar att dom ej må givas över annat eller mera än vad part i behörig ordning har yrkat,¹⁰⁶ och kallas i doktrinen för *dispositionsprincipen*. Märk väl att det i vissa indispositiva tvistemål kan förhålla sig annorlunda som t. ex. vid prövning om vårdnaden av barn enligt FB och vidare kan rätten i viss utsträckning grunda domen på rättsfakta som inte åberopats enligt 17 kap. 3 § p. 2 rättegångsbalken e contrario samt ex officio införskaffa vittnesbevisning enligt 35 kap. 6 § rättegångsbalken. Parts erkännande och medgivande är inte bindande för rätten enligt 35 kap. 3 § 2 st. rättegångsbalken och slutligen leder inte parts utevaro till tredskodom enligt 44 kap. 3 § rättegångsbalken.

Förstnämnda lagrum fastslår två fundamentala maximer vilka båda är att anse som imperativ till rätten. Det första imperativet står att läsa i lagrummets första mening och innebär, som ovan nämnts, att rätten inte får döma över annat eller mera än vad part har yrkat.¹⁰⁷ Således är det parterna som bestämmer processens omfattning. Det andra imperativet framgår av paragrafens andra mening och innebär att endast omständighet som åberopats av part får beaktas av rätten.¹⁰⁸ Nämnas skall att åberopandena blott gäller rättsfakta, inte bevisfakta¹⁰⁹ vilka domstolen äger beakta utan inskränkning varför parterna således inte har någon dispositionsrätt i detta

---

¹⁰⁵ Jfr 42 kap. 1 § rättegångsbalken. Jfr även den latinska sentensen ”nemo iudex sine actore”. (ingen är domare utan att det finns en kärende).

¹⁰⁶ Eller på latin, ”ne eat iudex ultra petita partium”. Jfr motsvarande för brottmål 30 kap. 3 § rättegångsbalken, kallad den akusatoriska principen. Se även NJA 1982 s. 69 och 20 kap. 1 § rättegångsbalken.

¹⁰⁷ Jfr Ekelöf, *Materiell processledning och medling-än en gång*, SvJT 1981 s. 375

”...eftersom rätten endast får döma över åberopade rättsfakta, kan domen bli materiellt oriktig, om en relevant omständighet inte åberopas av den part som har åberopsbördan för densamma.”

¹⁰⁸ Observeras bör att det inte räcker med att endast omnämna viss omständighet för att den skall anses som ett åberopande i paragrafens mening, se NJA 1980 s. 352 samt att stadgandet gäller dispositiva mål. I brottmål gäller gärningsbeskrivningen som domstolen inte får gå utöver.

¹⁰⁹ Beträffande definitionerna av rättsfakta och bevisfakta se bl. a Ekelöf, *Rättegång I*, s. 40f.

hänseende, vilket också har gammal hävd inom juridiken. *Da mihi factum, dabo tibi jus* (giv mig faktum, så ger jag dig din rätt) och *jura novit curia* (domstolen känner rätten). I 17 kap. 2 § samt 30 kap. 2 § rättegångsbalken stadgas att domen skall grundas på vad som förekommit vid huvudförhandling om sådan har hållits. Lagrummet uttrycker ytterligare en kontradiktorisk grundsats kallad *omedelbarhetsprincipen* och exkluderar allt material som inte förebragts under förhandlingen från rättens beaktan.

De inkvisitoriska dragen gör sig gällande främst under förundersökningen i brottmål där någon förhandling inför domare inte sker. Det är inte fråga om en tvåpartsprocess under förundersökningen utan just som namnet antyder är det fråga om en undersökning som ombesörjs av staten.

10.1.2 Fri bevisföring och bevisprövning

I svensk rätt gäller principen om fri bevisföring och fri bevisprövning vilket innebär att alla bevismedel är tillåtna och att rätten fritt har att bedöma bevisvärdet av den framlagda bevisningen. Det är primärt parterna som sörjer för bevisföringen i dispositiva tvistemål och rättens befogenheter i detta hänseende är begränsat till att förordna om syn och om tillhandahållande av föremål för syn,¹¹⁰ att anlita sakkunnig och att besluta om besiktning och tillhandahållande av föremål för granskning,¹¹¹ samt att besluta om hörande av part.¹¹² Rättens befogenheter sträcker sig dock inte till att självmant kalla in vittnen annat än i undantagsfall. Ej heller äger den befogenhet att självmant förordna om företeende av skriftliga bevis.¹¹³ Nämnas skall att i indispositiva tvistemål och brottmål är rättens befogenhet att föranstalta om bevisning i princip obegränsad trots att rättegångsförfarandet i sådana mål även är av partsstyrd art, låt vara att de har inkvisitoriska drag.

10.1.3 Materiell processledning

Rätten skall, enligt 42 kap. 8 § rättegångsbalken, allt efter målets beskaffenhet, vid förberedelsen verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger allt de vill åberopa i målet.¹¹⁴ Vidare skall rätten, enligt samma lagrum, genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar.¹¹⁵ Enligt 43 kap. 4 § 2 st. rättegångsbalken skall rätten se till att målet blir utrett efter

---

¹¹⁰ Se 39 kap. rättegångsbalken

¹¹¹ Se 40 kap. rättegångsbalken

¹¹² Se 37 kap. rättegångsbalken

¹¹³ Se dock om editionsplikt 38 kap. 2 § rättegångsbalken. Märk väl att ett editionsföreläggande endast kan ske på yrkande av part.

¹¹⁴ Jfr Ekelöf, *Materiell processledning och medling-än en gång*, SvJT 1981 s. 375 "...den åtminstone väsentligaste motiveringen för den materiella processledningen är att- eftersom denna angår en omständighet som åtminstone antytts under förberedelsen- man riskerar att denna annars åberopas efter det att förberedelsen avslutats."

¹¹⁵ Se prop. 1986/87:89 s. 196.

vad dess beskaffenhet kräver och inget onödigt dras in i målet.¹¹⁶ Även vid huvudförhandling skall alltså rätten, genom materiell processledning verka för att avhjälpa otydligheter och ofullständigheter. I prop.1986/87:89 s. 216 betonas dock att rätten vid huvudförhandling normalt enbart skall verka för att målet blir tillräckligt utrett inom den ram som dragits upp under förberedelsen.¹¹⁷ Ovan nämnda förhållningsregler som rätten har att rätta sig efter är fundamentala i den partsstyrda processen. Rätten skall så långt det är möjligt söka hålla sig från att lägga sig i parternas processande och endast vid otydligheter försöka klargöra en förvirrad parts framställning. Man får dock skilja på formell processledning varmed menas domarens åtgärder för att styra rättegångens yttre förlopp i vid mening och materiell processledning betydande domarens verksamhet för att ge parterna möjlighet att berika processmaterialet.¹¹⁸

Domstolar ges i svensk rätt en, i jämförelse med andra partsstyrda system som till exempel det i USA,¹¹⁹ relativt långtgående rätt att berika processmaterialet. Framför allt i brottmål ligger Sverige mellan inkvisitorisk och partsstyrd process. För att nämna några exempel så räcker en tilltalads erkännande inte för en fällande dom, åklagaren är under förundersökningen skyldig att beakta även de omständigheter och bevis som talar för den tilltalade¹²⁰ kallat *objektivitetsprincipen* och slutligen kan rätten sköta förhör med vittnen om oklarheter uppstår även om den bör avhålla sig från sådan verksamhet.

10.2 Parternas roll under processen

10.2.1 Dispositionsprincipen

Som vi sett ovan är det parterna som inte bara initierar processen utan även bestämmer ramen för densamma.¹²¹ Parterna avgör själva vilket material som skall läggas fram för rätten och hur det skall presenteras, vilket utgör ett uttryck för dispositionsprincipen i den partsstyrda processen. I huvudförhandlingsmål utgör ju processmaterialet endast vad som förekommit vid huvudförhandlingen och domen skall enligt omedelbarhetsprincipen grundas endast på detta material. Själva förfarandet under rättegången är dock undandraget parternas dispositioner.

---

¹¹⁶ För motsvarande i brottmål se 46 kap. 4§ 2 st. rättegångsbalken

¹¹⁷ Jfr NJA 1987 s. 766 om materiell processledning i underrätt.

¹¹⁸ Ekelöf, *Rättegång V*, s. 39. Jfr även prop. 1986/87:89 s. 85 samt 35 kap. 6 § och 45 kap. 11 § rättegångsbalken och JO 1983/84 s. 30.

¹¹⁹ Den partsstyrda processen benämns på engelska *the adversarial process*.

¹²⁰ Se 23 kap. 4 § rättegångsbalken.

¹²¹ Jfr Lindblom, *Processens funktioner-en resa i gränslandet*, s. 613, ”Parterna bestämmer i enlighet med dispositionsprincipen ramarna för rättens prövning och påverkar även i hög grad sättet för hur prövningen skall tillgå”. Jfr även Damaška, s. 123.

10.2.2 Förlikningsinstitutet

Parterna äger när som helst under processen att förlikas om det varom det tvistas och, genom att begära stadfästande av förlikningen vilket i sådant fall skall ske genom dom, slutligen avgöra sina mellanhavanden.¹²² Under förberedelsen vilken sker genom ett sammanträde¹²³ skall rätten verka för att parterna förlikas.¹²⁴ Dock bör domaren inte driva frågan om någon av parterna motsätter sig att diskutera förlikning. Departementschefen framhöll att förlikningsverksamheten skall ske med sådan försiktighet att domaren ej utsätter sig för risken att verka partisk så att denne, om förlikningsförsöken misslyckas, kan fortsätta att handlägga målet utan att han anses jävig.¹²⁵

10.2.3 Konsekvenserna av dispositions-och omedelbarhetsprincipen

En oerhört viktig konsekvens som parternas disposition av processmaterialet för med sig är att allt material som inte läggs fram under huvudförhandlingen drabbas av rättskraft efter det att domen vunnit laga kraft,¹²⁶ förutsatt att processföremålen är identiska, rör ”samma sak”¹²⁷. Den rättsföljd som domen, efter det att tiden för överklagande gått ut, för med sig är att ett överklagande skall avvisas enligt 50 kap. 3 § rättegångsbalken. Det ligger således i parternas intresse att inte glömma något som kan ha betydelse för sakens utgång.

10.3 Slutsatser om den svenska processrättens position

Tvistemålrättegången i svensk processrätt är den som mest liknar den partsstyrda processen. Rätten kan ej gå utöver vad part yrkat. Materiell processledning skall den endast syssla med för att avhjälpa ottydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar och det ankommer på parterna att presentera den bevisning de önskar. De inkvisitoriska dragen gör sig inte påminna i någon större utsträckning i tvistemålen. I brottmålen inleds däremot förfarandet med en förundersökning där straffprocessuella tvångsmedel är en av orsakerna till att balansen mellan parterna är av ett slag som är atypiskt för situationen i tvistemål.¹²⁸ Den misstänkte blir föremål för en näst intill ensidig undersökning från statens sida. Vidare har parterna, under förhandlingarna, inte lika stort utrymme att disponera över processföringen. För att nämna ett exempel är inte rätten bunden av den

---

¹²² Se 17 kap. 6 § rättegångsbalken.

¹²³ Se 42 kap.9 § rättegångsbalken.

¹²⁴ Se 42 kap. 17 § rättegångsbalken. Den kan dock ibland vara skriftlig.

¹²⁵ Prop. 1986/87:89 s. 211.

¹²⁶ Jfr den latinska sentensen *Ne bis in idem* (inte två gånger om samma sak) samt 17 kap.

11§ 1 st. rättegångsbalken.

¹²⁷ Angående ”samma sak” se Ekelöf, *Rättegång III*, s. 104.

¹²⁸ Bylund, s. 47.

tilltalades erkännande. Objektivitetsprincipen stipulerar att åklagaren även skall beakta omständigheter som talar för den tilltalade.¹²⁹ Sistnämnda princip utgör ett inkvisitoriskt drag i den svenska brottmålsprocessen nämligen att alla inblandade i processen så långt som det är möjligt skall försöka finna sanningen. Sammanfattningsvis kan sägas att den brottmålsprocessen, i större omfattning än tvistemålsprocessen, har inkvisitoriska drag i svensk processrätt och ligger mitt emellan den partsstyrda och den inkvisitoriska.

---

¹²⁹ 23 kap. 4 § rättegångsbalken.

11 Avslutande kommentarer de lege ferenda

Att låta parterna själva ombesörja presentationen av bevisningen kan förefalla vara ett förhållande som inhiberar uppnåendet av en materiellt riktig dom. Om presentationen av processmaterialet överläts till parterna kommer det alltid att vara subjektivt färgat. Parterna väljer förmodligen inte att presentera material som talar emot deras sak utan frambringar enbart bevisning som är till fördel för deras mål.¹³⁰ Så långt som att ålägga parterna en skyldighet att hjälpa varandra ifall de inte förmår att effektivt utföra sin talan förefaller dock vara orimligt.

Dispositionsprincipen är ju i och för sig en av den partsstyrda principens kätthästar, men om nu målet är en materiellt riktig dom, ökar inte risken för att bevisningen förvrängs om parterna ges kontroll över presentationen av den? Dessutom är 43 kap. 6 § 1 st. rättegångsbalken mycket bristfälligt sanktionerat.¹³¹ Det faktum att en part lyckas vinna bifall till sin talan genom att dölja sanningen är inte straffbart enligt brottsbalken. Den svenska processrätten känner inte till något processbedrägeri. Märk väl att icke sanningsenliga uppgifter som lämnas vid förhör under sanningsförsäkran kan föranleda straffansvar.¹³²

Ett argument inte utan bäring skulle kunna vara att eftersom parterna framför antagonistiska bevis, rätten får tillgång till bevisning som belyser problemet från parternas synvinklar. I en inkvisitorisk rättegång har ju rätten nästan enbart tillgång till den bevisning som den själv lyckas frambringa. Det blir således en ensidig utredning av fakta i målet, även den subjektivt färgad.

Dessutom får en part som inte, på ett för honom tillfredsställande sätt, kan sköta sin processföring ingen assistans av rätten att komma fram till sanningen eftersom den skall förhålla sig passiv och inte bistå någon av parterna i utformningen av deras talan. Exempel som kan belysa hur en dom skulle kunna ha fått en annan utgång än den fick om domstolen hade skött processföringen är NJA 1977 s. 25:

”I målet har inte förebragts andra omständigheter som kan leda till att landstinget underlåtenhet att svara skulle medföra, att landstinget blir betalningsskyldigt för patientvändaren.”¹³³

I en inkvisitorisk rättegång hade domstolen kunnat frambringa omständigheter som talade mot landstinget. Givetvis under förutsättning att

---

¹³⁰ Ekelöf, *Rättegång IV*, s. 159.

¹³¹ Motsvaras av 46 kap. 6 § rättegångsbalken.

¹³² 15 kap. 2-3 §§ rättegångsbalken.

¹³³ NJA 1977 s. 25 på sidan 30.

motparten hade den materiella rätten på sin sida samt att omständigheter som talade för att betalningsskyldighet förelåg stod att finna.

Ytterligare ett exempel på hur en parts processföring påverkat utgången i processen utgör NJA 1987 s. 553:

”Det har inte från någondera sidan åberopats någon omständighet som rör de förhandlingar som fördes mellan parterna eller deras uppfattning när avtalet ingicks. Utgångspunkt för bedömningen är således enbart avtalets lydelse i objektiv mening.”¹³⁴

Antalet exempel är många. Uttalanden som ”Bolaget har ej ens påstått”, ”Det har inte gjorts gällande”, ”Parten har icke förmått anföra någon omständighet som skulle kunna förklara...”¹³⁵ är ofta förekommande och kanske utgör de en indikation på att utgången skulle ha blivit annorlunda om bara parterna förmått att anföra omständigheter, gjort gällande vissa rättsfakta, eller påstått vissa förhållanden som talade för deras sak.

Dessutom drabbas ej framförda yrkanden av rättskraft. I brottmål omfattar rättskraften sådana omständigheter som åklagaren enligt 45 kap. 5 § rättegångsbalken kunnat åberopa när målet prövades för första gången. Och i tvistemål kan en gäldenär som glömmer att åberopa preskription av en försträckning eller att viss betalning erlagts bli tvungen att betala mer än vad han egentligen var förpliktigad att göra.

I en rättegång med inslag av inkvisitoriska förfaranderegler hade detta förhållande stävjats eftersom domstolen i en sådan process inte skulle vara bunden av parternas yrkanden. Domstolen skulle, oavhängigt vad parterna framfört under huvudförhandlingen, ha frågat om preskription av försträckningen inträtt, om preskriptionsavbrott gjorts eller om delbetalning erlagts. På så sätt skulle domstolen värna om de materiella regler som uppställts till skydd för både borgenärer och gäldenärer.

En part som således missköter sin processföring kommer, i en partsstyrd process, inte i åtnjutande av den materiella rätten. Den materiella rätten får inte maximalt genomslag genom processrätten i ett system där det endast ankommer på de tvistande att presentera processmaterialet. Å andra sidan kan det mycket väl vara så att parterna försätts i en situation där tilliten till rättssystemet är stor eller i vart fall större än om domstolen skötte allt processande.

Parterna kan vara mer villiga att acceptera domstolens avgörande om den förhåller sig passiv under förhandlingarna och inte deltar aktivt i presentationen av bevisningen. De känner att domaren inte varit partisk utan neutral, inte bara mot den vinnande parten utan även mot den tappande. Acceptansen för domstolarnas avgöranden leder även till att friktioner mellan parterna efter rättegången stävjas och överklagandena minskar.

---

¹³⁴ NJA 1987 s. 553 på sidan 559.

¹³⁵ Se NJA 1978 s. 432, NJA 1949 s. 134, NJA 1987 s.835.

Som motargument till ovan förda resonemang kan framföras i huvudsak två skäl. För det första att rätten i en partsstyrd process får ett mer omfattande underlag för att avkunna en dom samt för det andra att den inte har möjlighet att frambringa allt material på egen hand. Den saknar tillräcklig motivation för att söka information, i vart fall är motivationen inte lika hög som en parts. Det som motiverar parten att förbereda sitt fall och presentera bevisning är ju att vinna målet. Någon motsvarande motivation saknar rätten, ty den kan ju inte dra vinning för att den fäller ett avgörande för den ena eller den andra parten.

Bristande motivation kan även leda till att rätten över-eller undervärderar viss bevisning som framförts av parterna samt att den inte införskaffar tillräckligt med underlag för att avgöra målet. Ett mer omfattande processmaterial behöver dock naturligtvis inte betyda att rätten träffar ett materiellt riktigt avgörande. Dock kan en domstol mycket väl ha motivation till att skipa rättvisa eller i vart fall se till att den part som har den materiella rätten på sin sida också får tillgång till den genom avgörandet.

En reflektion är ju om inte tilliten till rättssystemet skulle öka om vi införde ytterligare inkvisitoriska drag än de som idag gör sig påmind i den svenska processrätten? Alla parter skulle komma i vetskaper om att rätten inte skulle favorisera någon av parterna, den skulle favorisera rättvisan. Parterna skulle veta att rätten inte passivt skulle blunda för deras eventuellt dåliga processföring. De skulle veta att rätten skulle göra allt i sin makt för att komma fram till sanningen.

Det är svårt att sammanjämka finandet av materiell sanning och partskontroll över processmaterialet på ett sätt som inte bara för parterna utan för hela samhället framstår som godtagbart. Läggs för stor vikt vid sanningssökandet får vi göra eftergifter på partskontrollen och tvärtom.

Varför skall inte en borgenär som nöjer sig med att förlikas med gäldenären ges möjligheter att göra det? Anledningen till att borgenären önskar ingå en förlikning kan vara skiftande, allt från att han inte förmår att få tag i tillräckligt stark bevisning som pekar på att ett skuldförhållande föreligger, till att gäldenärens ekonomiska situation inte inom en överskådlig framtid ser ut att bli bättre varför en förlikning skulle försätta borgenären i ett läge där han åtminstone får viss betalning. Om parternas önskan är att förlikas, av vilken anledning det än må vara, ter det sig en smula märkligt att inte låta dem göra det.

Att gå emot parternas uppnådda konsensus gagnar, åtminstone sett ur parternas synvinkel, ingen. I vart fall kan tyckas att det inte är någon som lider skada av att en borgenär med samtycke efterger en försträckning till en gäldenär. Rättssystemet drar även fördelar av parternas villighet att förlikas, främst processekonomiska. Processer är kostsamma förfaranden som belastar statsapparaten och ingås en förlikning besparas inte endast rättssystemet medel. Jag vet dock inte om det sistnämnda argumentet är

hållbart om man ser till processrättens syfte, att ge maximal genomslagskraft för den materiella rätten.

Huruvida rättsystemet sparar pengar på grund av att en part efterger sin materiella rätt genom att ingå en förlikning är, enligt min mening, inte relevant, inte om man ser till parternas rättigheter som beretts dem genom lagstiftning. Det skall inte vara en ekonomisk fråga huruvida en part skall komma i åtnjutande av sin rätt. Däremot, om de medel som sparas genom att parter förlikas nu utgör en positiv bieffekt som staten drar nytta av är ett annat spørsmål, så länge den inte inkräktar på parternas materiella rätt.

Om processrättens syfte är att ge maximal genomslagskraft för den materiella rätten kan frågas om förlikning egentligen utgör ett instrument som ökar sannolikheten för att syftet med processrätten bäst uppnås? En part kan inte, sett ur den materiella rättens perspektiv, ha både rätt eller fel. Den materiella rätten kan te sig vara en smula borderline-aktig, antingen har man den materiella rätten i ryggen eller så har man den inte.

Om en gäldenär är skyldig en borgenär 2000 kr samt därtill är lagligen förpliktad att betala den summan och parterna vid en eventuell tvist skulle ingå en förlikning innebärandes att gäldenären endast skall betala 1000 kr går borgenären miste om sin materiella rätt. Den materiella rätten säger ju att gäldenären är *skyldig* att betala borgenären 2000 kr vilket korresponderar mot borgenärens *rätt* att utfå betalning om samma belopp. Under rådande omständigheter skapar processrätten, enligt min åsikt, en möjlighet för gäldenären att göra en obehörig vinst på bekostnad av borgenären som gör en motsvarande obefogad förlust.

En fara med förlikningsinstitutet är att processrättens handlingsdirigerande funktion på det allmänna planet går i stöpet. Det spelar ingen större roll för parterna vilka materiella regler de stödjer sina krav respektive bestridanden på eftersom de vet att möjligheten att förlikas står till buds. Följaktligen kommer de inte att agera i överensstämmelse med de materiella rättigheter som förlänats parterna. Skulle borgenärer och gäldenärer veta att de inte hade möjligheten att förlikas är det min fasta övertygelse att de, i mycket större utsträckning än vad som sker idag, skulle handla i överensstämmelse med de materiella reglerna. En borgenär skulle t ex i mindre extension behöva förlikas på grund av att det blir för kostsamt att processa om fullgörelse av försträckningen.

En förlikning kan gagna parterna om man ser till deras vilja och eventuellt uppnådda konsensus men emellertid kan den sägas utgöra ett hot mot processrättens syfte.

Lindblom hävdar "...att man med en materiellt riktig dom inte rimligen kan mena en dom som överensstämmer med vad som faktiskt inträffat i verkligheten...".¹³⁶ Vidare hävdar Lindblom att "...parterna har ju åtminstone i dispositiva tvistemål långtgående möjligheter att begränsa, ja

---

¹³⁶ Lindblom, *Processens funktioner-en resa i gränslandet*, s. 613.

beröva, domstolen möjligheten att framgångsrikt sträva efter sådana avgöranden".¹³⁷ Jag är böjd att hålla med om att en materiellt riktig dom, alltså en dom som motsvarar vad som de facto inträffat i verkligheten, är ouppnåelig om parterna ges långtgående möjligheter att begränsa och beröva domstolen möjligheterna att med framgång sträva efter sådana avgöranden. Vad Lindblom fallerar att uppmärksamma är att det är bland annat just partsdispositionen som hämmar uppnåendet av en materiellt riktig dom och att det är därför som man bland annat i svensk processrätt skruvat ner kravet på vad som menas med en materiellt riktig dom till att avse en riktig dom mot bakgrund av processmaterialet.

Jag hävdar inte att man skulle nå en hundraprocentig frekvens för materiellt riktiga avgöranden om partsdispositionen togs bort. Däremot är jag av åsikten att frekvensen av materiellt riktiga domar markant skulle öka eftersom möjligheterna att träffa sådana avgöranden skulle vara större. I vart fall skulle parternas utsikter att begränsa eller beröva rätten möjligheterna minska dramatiskt om de beskars från dispositionsrätten över processmaterialet.

Vidare hävdar jag att ett av målen med processrätten bör vara att sträva efter materiellt riktiga avgöranden. Bara för att processrätten är beskaffad på ett visst sätt under en viss tidsperiod innebär det inte att ändringar inte är påkallade eller eftersträvansvärda. I vart fall bör möjligheterna öppnas för att på empirisk väg nå en jämförelsereferens mot den partsstyrda processen.

Man får heller inte glömma att tillgång till rättssystemet förutsätter balans mellan parterna. I ett partsstyrt system är parterna formellt sett likställda men verkligheten ser ofta annorlunda ut. Att låta rätten förhålla sig passiv och endast se på hur en part, på grund av bristfällig processföring, går miste om sin rätt är inget som ökar möjligheterna för att träffa ett materiellt riktigt avgörande. Om domaren istället vore skyldig att aktivt verka för att en balans mellan parterna upprätthölls, och då särskilt beakta den svagare partens intresse, skulle en jämvikt mellan parterna uppnås och parter skulle få större tillgång till rättssystemet.

När rätten aktivt deltar i processen genom att inte bara leda den, utan dessutom genom att införskaffa bevisning och sköta presentationen av densamma ökas sannolikheten för att processmaterialet inte blir förvrängt som det skulle bli om parterna, företrädna av sina respektive ombud, skötte de uppgifterna. Domstolarnas motivation, som kritikerna till den inkvisitoriska modellen hävdar saknas, för att frambringa underlag för avkunnande av dom behöver inte vara låg. Speciellt inte om man ser till vad domstolarna är motiverade till.

Det är kanske sant att domstolar med ett mer inkvisitoriskt förfarande till synes är partiska med den ena eller den andra parten. Men man måste se till deras motivation vilken utgår från viljan att skipa rättvisa, i det här fallet

---

¹³⁷ Ibidem.

genom att träffa avgöranden som korrelerar med den materiella rätten som den ena eller den andra parten har på sin sida.

När rätten i ovan nämnda fall handlar partiskt med en part får det inte förstås som att domstolen gör det av någon anledning som inte har med den partens materiella rätt att göra. Att så är fallet i den partsstyrda processen är lättare att förstå eftersom rätten skall förhålla sig passiv, inte bistå parterna i deras processföring och endast basera sitt avgörande på vad parterna lyckas frambringa under huvudförhandlingen. Självklart är det så att en part som blir varse sin motparts tafatta processföring, t ex genom att sistnämnde försummar att yrka prisavdrag och endast yrkar att han vill häva ett köp, känner sig förfördelad om rätten skulle uppmärksamma detta förhållande och hjälpte motparten att utvidga sitt yrkande till att även avse prisavdrag. I vart fall ter det sig självklart att en part skulle känna sig förorättad under rådande processsystem. Å andra sidan har jag svårt att förstå anledningen till att man skall låta en part som utformar sin talan på ett försumligt sätt stå sitt kast och tappa ett mål när han har den materiella rätten på sin sida.

Neutraliteten som den partsstyrda processens förespråkare håller högt går inte i stöpet om man ser till domstolens motivation på det här sättet. Domstolen kan till och med anses vara än mer neutral gentemot parterna om den ser som sin uppgift att finna sanningen oavsett parternas ståndpunkter. Parternas utsagor blir inte lika intressanta eller i vart fall inte avgörande. Dock tillmäts partsutsagorna visst intresse även i en rättegång med mer inkvisitoriska drag. Parterna kan i stort lägga fram vilken bevisning de än önskar och förhöra samt korsförhöra vittnen men domstolen är ju som nämnts inte bunden av parternas processhandlingar.

Faktorer som kan tala emot ett inkvisitoriskt rättegångsförfarande är att domstolens uppgift blir alltför tungrodd. Rättssystemet varken kan eller har möjlighet att införskaffa all nödvändig bevisning för att nå ett materiellt riktigt avgörande. Hur skall den veta var informationen finns? Hur mycket kostar det att hitta informationen och undersöka densamma?

En annan fråga som kan ställas är hur samlandet av information skulle ske? Skulle det behöva inrättas en myndighet som insamlade den behövliga informationen, ty att betunga redan med uppgifter överbelastade domstolar kan tyckas vara en påver lösning. En dellösning skulle kunna vara att ge domstolar rätten att framtvinga företeendet av handlingar.

Rättsfiguren för framtvingandet av handlingar benämns enligt svensk rätt *edition*. I *common law*-länder, dit bland andra England och USA får anses höra, kan en part på ett ganska tidigt stadium få tillgång till motpartens handlingar. Detta institut kallas i England för *disclosure* och i USA för *discovery*. Syftet med instituten är att parterna skall ges tillgång till det skriftliga materialet för att avgöra vilka anspråk de vill göra gällande. För att garantera en materiellt riktig utgång i målet anses det mycket viktigt i *common law*-länderna att respektive part får tillgång till samtliga av motpartens dokument. Editionsplikt, enligt svensk rätt, förordnas dock

endast om part framställer yrkande därom samt enbart om handlingen kan antagas äga betydelse som bevis.¹³⁸ Man skulle kunna utvidga editionsplikten till att även avse vittnen, allt för att underlätta informationsinsamlandet för domstolarna. Ett problem med editionsplikt är att det är svårt för domstolen att avgöra huruvida parterna verkligen efterlever editionsföreläggandena.

En diskussion de lege ferenda är, enligt min uppfattning, i det här hänseendet väl behövlig. Inte minst för att söka maximera omfånget av det underlag som rätten behöver för att nå en materiellt riktig dom.

Hur skall vi bäst uppnå en handlingsdirigering eller ett maximalt genomslag för den materiella rätten genom ett inkvisitoriskt rättegångsförfarande? En intressant frågeställning är om det skulle gå att implementera de inkvisitoriska dragen som brottmålsförfarandet har till tvistemålen. Den ackusatoriska processen inleds med en förundersökning där förfarandet är av inkvisitorisk art. Under ett senare skede av processen lämnas åtskilligt utrymme för rätten att utreda vad som har hänt, i svensk rätt bland annat genom stadgandet i 46 kap. 4 § 2 st. rättegångsbalken.

Det finns heller ingen anledning till att göra åtskillnad på tvistemål och brottmål. Varför skall de olika målen behandlas olika? Är det viktigare att en materiellt riktig dom avkunnas i brottmål än i tvistemål och i så fall varför? Jag vänder mig starkt emot att tvistemålsprocessen är annorlunda konstruerad än brottmålsprocessen. Vad är det som säger att en materiellt riktig dom är viktigare i ett brottmål än vad den är i ett tvistemål?

För närvarande får tvistande nöja sig med en formellt riktig dom mot bakgrund av processmaterialet i tvistemål. Huruvida en dom är materiellt riktig eller inte har fått spela en underordnad roll i den svenska processrätten. Hänsyn har istället tagits till parternas dispositionsrätt och processduglighet. Visserligen är en förändring till en renodlad inkvisitorisk rättegång alltför drastiskt, men en omdaning beträffande rättegångsförfarandet i tvistemål kanske förtjänar att prövas. Framför allt med tanke på processrättens syfte.

Visserligen är det så att man velat ge parter friheter såväl på det civilrättsliga planet som på det processrättsliga, och utifrån den premissen skulle man kunna säga att den svenska processrätten är beskaffad på ett sätt som möjliggör genomdrivandet av den materiella rätten. Huruvida en parts materiella rätt genomdrivs eller inte blir en fråga för honom allenast. Genom att han ges friheter, eller rättigheter om man nu så vill, att förfoga över sina processhandlingar på ett sätt som han anser passar honom bäst kan man alltså säga att hans civilrättsliga -och processrättsliga rättigheter korresponderar med varandra. Hans civilrättsliga rättigheter ställs på sin spets när han gör dem gällande i en process. Det är partens rätt och prerogativ att nöja sig med att yrka endast avhjälpande och inte även

---

¹³⁸ 38 kap. 2 § rättegångsbalken.

prisavdrag och hävning av ett köp eller att inte yrka ränta på ett kapitalbelopp.

Varför skall man nu opponera sig mot detta? En anledning är ju som vi sett att en part, under rådande regelverk, kan skaffa sig fördelar och rättigheter som aldrig tillkommit honom genom att motparten inte tar tillvara på sin rätt. Processrätten är konstruerad på ett sätt som, i större utsträckning än vad som är acceptabelt, ger parter möjligheter att begränsa och beröva domstolarna möjligheter att finna nödvändigt underlag för att avkunna en dom som korresponderar med den materiella rätten.

Det är min fasta övertygelse att man skulle åstadkomma en i vart fall större genomslagskraft för den materiella rätten genom att implementera inkvisitoriska rättegångsförfarandedrag i tvistemålen än den som uppnås idag. Har man inte den materiella rätten på sin sida skulle det heller inte löna sig att processa. Om en part försummar att yrka prisavdrag och endast yrkar att han vill häva köpet skulle rätten, om den hade mer inkvisitoriska drag och fann sig förhindrade att häva köpet, inte vara förhindrad att utdöma prisavdraget eftersom den materiella rätten förlänat parten rätten till att även få prisavdrag vid fel på varan. Den rätten måste tillkomma honom oavsett om han glömmer att göra den gällande genom alternativa yrkanden eller inte. I annat fall kan en part göra en obehörig rättsvinst och den andra parten lida en motsvarande rättsförlust.

Om nu en part inte vill göra sin rätt gällande då, varför skall han inte få underlåta det? Det kanske starkaste argumentet som talar emot att ge parter den möjligheten är att man i sådant fall inte når en maximal genomslagskraft för den materiella rätten. Processrättens handlingsdirigerande funktion går i stöpet. Frågan är om inte processandet skulle minska om man öppnade möjligheter för domstolar att sörja för att parterna tillvaratar sina rättigheter när dessa kommer till korta med den uppgiften?

Idag befinner vi oss i ett läge där den materiella rätten ger medborgare vissa rättigheter som i vissa fall inte går att genomdriva processuellt, framför allt på grund av rättens bundenhet av parternas yrkanden. Processrätten utgör således ett hinder för medborgare att genomdriva sina civilrättsliga rättigheter. Den materiella rätten existerar i många fall endast i teorin, i vart fall står inte rättstillämpningen garant för att de materiella reglerna efterlevs. Vi ges rättigheter som formellt sett går att genomdriva men inte reellt. I brottmål skulle en tilltalad kunna lagföras för alla brott som kom att uppdragas under förhandlingen och inte bara över de gärningsmoment som åklagaren åberopat i gärningsbeskrivningen.¹³⁹ Om åklagaren skulle inskränka åtalet avseende en och samma gärning kan nytt åtal inte väckas beträffande de omständigheter som inskränkningen avsåg eftersom domens rättskraft omfattar hela gärningen.

---

¹³⁹ Jfr avsnitt 6.3 samt Ekelöf, *Rättegång III*, s. 104.

De inkvisitoriska drag som jag skulle kunna tänka mig att införa i dagens processrätt är att rätten ges mer utrymme att uppdaga vad som förevarit mellan parterna, att domstolar utan parts yrkande därom skall kunna föranstalta om edition, men framför allt att domstolen inte skall vara bunden av parternas yrkanden. Rättssubjekt ges genom den materiella rätten vissa rättigheter och skyldigheter. Om inte processrätten är beskaffad på ett sätt som garanterar att den materiella rätten efterlevs, eller i vart fall går att genomdriva, utgör de endast formella regler utan kraft. I dagens system kan en part som inte har den materiella rätten på sin sida, genom slipat processande, lyckas få en dom till sin fördel. Dessutom prekluderas allt som parten inte tar upp under förhandlingen. I brottmål kan en tilltalad undgå straffansvar om åklagaren försummar att åberopa visst gärningsmoment i sin gärningsbeskrivning. Kort sagt; i dagens system kan en part, trots att han har den materiella rätten på sin sida, gå förlorande ur en process på grund av processrätten. Det är inte processrättens syfte och många går miste om sin rätt. Inte bara går vissa miste om sin rätt men de blir dessutom tvungna att betala dyra rättegångskostnader om de tappar målet.

Av framställningen har det framgått tämligen tydligt att jag anser att den partsstyrda processen, såsom den är utformad nu, leder till en rättsförlust. Jag hävdar å det starkaste att partsdispositionen leder till att den materiella rätten inte får maximal genomslagskraft. Det är hög tid att se över principerna bakom processrätten och en ändring efterfrågas.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

SOU 1938:44
Proposition 1986/87:89

Litteratur

- af Trolle, H.**, *Ordalierna hos de germanska folken. Ett bidrag till processrättens historia*, Stockholm, 1915.
- Bylund, Torleif**, *Tvångsmedel, Personella tvångsmedel i straffprocessen*, Uppsala, 1993.
- Carp, Robert A., Stidham, Ronald**, *Judicial Process in America*, Fourth Edition, Washington, D:C., 1998.
- Damaška, Mirjan R.**, *The Faces of Justice and State Authority A Comparative Approach to the Legal Process*, New Haven, 1986.
- Ebervall, Lena**, *Försvarens roll Ideologier och gällande rätt*, 1:a upplagan, Lund, 2002.
- Ekelöf, Per Olof**, *Anm. av Acces to Justice*, SvJT 1981 s.109.
- Ekelöf, Per Olof**, *Materiell processledning och medling-än en gång*, SvJT 1981 s. 373.
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik**, *Rättegång*, Första häftet, 8:e upplagan, Stockholm, 2002.
- Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert**, *Rättegång*, Andra häftet, 8:e upplagan, Nordstedts Juridik AB, Uppsala, 1996.
- Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, Bylund, Torleif**, *Rättegång*, Tredje häftet, 6:e upplagan, Nordstedts Juridik AB, Uppsala, 1994.
- Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert**, *Rättegång*, Fjärde häftet, 6:e upplagan, Nordstedts Juridik AB, Uppsala, 1992.
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Boman, Robert**, *Rättegång*, Femte häftet, 7:e upplagan, Nordstedts Juridik AB, Uppsala, 1998.
- Frankel, Marvin E.**, *Partisan Justice*, New York, N.Y., 1980.
- Landsman, Stephan**, *Readings on Adversarial Justice: The American Approach to Adjudication*, St Paul, Minn., 1988.
- Lindblom, Per Henrik**, *Processens funktioner-en resa i gränslandet*, Festskrift till Stig Strömholm Del II, s. 593, Uppsala, 1997.
- Lindblom, Per Henrik**, *Tvekamp eller inkvisition. Reflektioner om straffprocessens samhällsfunktion och grundstruktur*, SvJT 1999 s. 617.
- Lindblom, Per Henrik**, *Civilprocessens grundprinciper de lege ferenda*, SvJT 2000 s. 105.
- Robberstad, Anne**, *Mellom tvekamp og inkvisisjon. Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornaermedes stillning*, Oslo, 1999.
- Plucknett, Theodore**, *A Concise History of the Common Law*, (1956).

Rättsfallsförteckning

NJA

NJA 1948 s. 584
NJÄ 1949 s. 134
NJÄ 1953 s. 288
NJÄ 1957 s.44
NJÄ 1977 s. 25
NJÄ 1978 s. 432
NJÄ 1980 s. 352
NJÄ 1982 s. 69
NJÄ 1987 s. 553
NJÄ 1987 s. 766
NJÄ 1987 s.835
NJÄ 1988 s. 672
NJÄ 1994 s.357

Rättsfall från utländska domstolar

Offut v. United States, 348 U.S. 11, 14, 75 S.Ct. 11, 13, 99 L.Ed 11, 16 (1954)

Gideon v. Wainwright, 372 U.S. 335, 83 S.Ct. 792, 9 L.Ed.2d 799 (1963)